

Rolf Granér, Peter Skoglund och Maria Mikkonen

Anmälningar mot poliser en kartläggning

Hantering av anmälningar mot poliser har i många år varit ett omdebatterat och återkommande utrett område: Däremot har det saknats en översikt av vad dessa anmälningar handlar om.

Denna studie av anmälningar mot poliser omfattar fyra frågeställningar:

- vilka anmäler (kön, ålder, etnicitet och förekomst i brotts- och misstankeregister)
- vad anmäler man för (d v s en analys av anmälares avsikt med anmälan)
- vilka blir anmälda (ålder, år i tjänst, tjänsteställning samt typ av tjänst)
- vad händer med anmälan (ev förundersökningsåtgärder, beslut i åtalsfrågan samt ev disciplinåtgärder)

Det empiriska materialet består av en genomgång av samtliga anmälningar i Skåne län 2004 samt första kvartalet 2006. Därtill används som jämförelsematerial en genomgång av anmälningar av bemötandekaraktär från 2005.

Resultatet analyseras ur ett polisologiskt perspektiv. Bland annat argumenteras för ett mer proaktivt förhållningssätt i hanteringen av felhandlingar begångna av poliser i tjänst.

IT UT PATUE RIUSTIS AUT PAT DIAM ENISCIDUNT VELENISIS AMET LOREET, SEQUAT. UT NULLUP TAT IRILIQUAT. UT VOLOR SEQUAM NULLA FEUGAIT WIS ACIPIS DELISIS NULPUTE DIO CONU
ONSEQUIP EUGUE ET. CONULLA MCONULLA ATET NULPUTPATUM QUATE MING ELIQUAT UM ZRRILLAM. CON HENISCIDUNT VELIS ADIT AUGIAM VELIQUAT. SIS DOLUMSAN HENIAM INCI
ULLANDRE DO CONSECTEM VELESSI ONS NUMMY NIS EUGAIT LUM DOLOREM IN HENIAT LORE TIONSEQUAM. CONS DUI ERO ET AD EXER SISMODO LUPTATUE VULPUTAT LUT WISMODI
UGAIT WISMOD TEM DUNT LOR IN VERAT. QUAT UT PRAESEQUAT. SUSTIS NOSTISI. ONULLAN ELIQUISIT VER SEQUISIM ECTET. SUSCILISI. SUM AUGUERI USTRUD MODOLUPTATIO CONS
TUE CORTIONSE FEUGAIT NISMODIT WISIM QUIS AUGUE CONSE DUNT LA COMMY NIM ZZRUIRE ER ACIPISIM DIONULLAMET AUGUERO ODOLOR IL UT WISI TE DOLORI ONSEQUAT. Q
LIQUIPIT NOSTIE TISCILL UPTATUE CON UTPAT. OLORE MAGNA COREET EUGAIT. SUM DO DUI TE DEL IPISSENT ALISL DOLOBOR IN VOLORE VELESSE CON ER ACILIT PRAESECTE DOLO
LAM. QUAT LOR SECTE MODO ENDION VELIQUAM. VELIQUIS DO CORTIO ENDRERCIL IPIS NULPUTATE FACILIS NISSIT NONSEQUIPSUM NIS NIM ZZRIL IRIT AM DOLOREM IN ENIT ALIQU
AMET ULPUT IN ULPUTPAT ALIT VOLOR IRILLAM ILLAM ERGING ERO ODOLENIAM ZZRIT IN VELIT. CONSECTEM ZZRIT AD ELIT NIM AMCORERO CONSENIT EL EXER SEQUAM DOLORE MI
A FEUM EUGUERAT ESSEQUI ENT VELENIM ZZRIT IUSTISSIT. CONSED MOD TAT DUI ENDIO CON ULLAORE ESE TE DOLORPE RAESTIN ELIQUIS ET. SENDIT IURE FACILIQUAT. GIAT LOBO
ONULLU PTATUM DIGNA FEUMMOD IPISSIM VELIQUATIN HENIT NON UT LAM. CORE DO COMMOLU PTATUM IRIT ALIT IURE EROSTRUD MAGNISI SMODIAMCONS DIPIS ECTETUM INCI
UM NOS EUPIPSIM IUSCILLA CONSED DUIS NIS NOS NONSED DEL ULLAORE COMMY NULLANDIT WIS NONSEQUISI TATION VELIS ALIQUATE DIAM QUISMODOLENT LUPTATEM DEL UT ACC
ELIQUAT NUM NIBH EUGUERIL DOLOBORE VENIBH ETUM ET. VELIQUAMET. VELISI EUGAIT. QUISI. ENDIGNIS ATIE VENT NIBH EUGAIT VENT NULPUTPAT NOSTRUD MODIO BIO EX EROS
IDIONS DOLUTPAT. UT LUTE DOLOBORE TAT LUTPAT. SENIT AUGUERCIPIT EUGUERCIING ESED TEM ILIT UTPATUE RIUSTIS AUTPAT DIAM ENISCIDUNT VELENISIS AMET LOREET. SEQUAT
IULLUPAT IRILIQUAT. UT VOLOR SEQUAM NULLA FEUGAIT WIS ACIPIS DELISIS NULPUTE DIO CONULLA CONSEQUIP EUGUE ET. CONULLA MCONULLA ATET NULPUTPATUM QUATE MI
LIQUATUM ZRRILLAM. CON HENISCIDUNT VELIS ADIT AUGIAM VELIQUAT. SIS DOLUMSAN HENIAM INCI TE VULLANDRE DO CONSECTEM VELESSI ONS NUMMY NIS EUGAIT LUM DOLORE
N HENIAT LORE TIONSEQUAM. CONS DUI ERO ET AD EXER SISMODO LUPTATUE VULPUTAT LUT WISMODIPIS AUGAIT WISMOD TEM DUNT LOR IN VERAT. QUAT UT PRAESEQUAT. SUS
IOSTISI. ONULLAN ELIQUISIT VER SEQUISIM ECTET. SUSCILISI. SUM AUGUERI USTRUD MODOLUPTATIO CONS EX ETUE CORTIONSE FEUGAIT NISMODIT WISIM QUIS AUGUE CONSE DU
A COMMY NIM ZZRUIRE ER ACIPISIM DIONULLAMET AUGUERO ODOLOR IL UT WISI TE DOLORI ONSEQUAT. QUAT ALIQUIPIT NOSTIE TISCILL UPTATUE CON UTPAT. OLORE MAGNA COR
UGAIT. SUM DO DUI TE DEL IPISSENT ALISL DOLOBOR IN VOLORE VELESSE CON ER ACILIT PRAESECTE DOLOR SI BLAM. QUAT LOR SECTE MODO ENDION VELIQUAM. VELIQUIS DO CO
NDRERCIL IPIS NULPUTATE FACILIS NISSIT NONSEQUIPSUM NIS NIM ZZRIL IRIT AM DOLOREM IN ENIT ALIQUIPIT LAMET ULPUT IN ULPUTPAT ALIT VOLOR IRILLAM ILLAM ERGING ERO DO
ENIAM ZZRIT IN VELIT. CONSECTEM ZZRIT AD ELIT NIM AMCORERO CONSENIT EL EXER SEQUAM DOLORE MING EA FEUM EUGUERAT ESSEQUI ENT VELENIM ZZRIT IUSTISSIT. CON

Anmälningar mot poliser

en kartläggning

Rolf Granér, Peter Skoglund och Maria Mikkonen

Linnæus University studies in policing. Nr 1, 2011

Anmälningar mot poliser – en kartläggning
Rolf Granér, Peter Skoglund och Maria Mikkonen

Rapporten kan beställas från Polisutbildningen,
Linnéuniversitetet, 351 95 Växjö
Lnu.se
© Polisutbildningen och författarna
Tryckt hos Intellecta DocuSys, Mölndal
ISSN 1654-6776

Abstract

Based on an investigation of all complaints against police officers in Skåne, Sweden in 2004 and comparative studies for 2005 and the first quarter of 2006 this study deals with who is making complaints, what the complaints are about, who gets reported and what happens with the complaint. In the discussion it is argued for a more proactive approach in dealing with human errors committed by police officers on duty.

Most of the complaints (85%) are initiated by individuals, predominantly men with a mean age of 39 years. Based on the names of the complainants about 25% are supposed to have a non-Nordic immigrant background which correspond to these immigrants share in Skåne as a whole. Based on data for a ten year period more than 60 percent are not convicted, or convicted of a crime that typically yields a fine, 35 percent of the complainants has been convicted of a prison verdict, almost 20 percent have more than one prison judgment

Just over half of the complaints from individuals contains criticism of bad attitude and treatment. The majority of these complaints includes complaints about excessive use of violence. Criticism of improper action incl. lack of action is included in almost 40 percent of the cases.

15 percent of the complaints are initiated by the police organization. Almost a third of these have been described as "Control notifications connected to special events" such as injuries during police interventions and "Goods, money, evidence etc. that is missing or destroyed". Just under 20 percent deal with "Wrong intervention including erroneous reporting."

Of the identified policemen 9 percent are reported three or more times during the investigated period. 95 percent of these are men who work in external services, 70 percent are police inspectors, with an average of 16 years of service. The group accounts for a disproportionate share in terms of criticism for bad attitude and behaviour. Three-quarters of the group have one or more times been reported about excessive use of violence.

In the data from 2004, preliminary investigation was completed in six of the cases (1%). More than half of the cases were terminated immediately without preliminary investigation. Most common causes of depreciation was "Not reason to believe offense is subject to public prosecution" followed by "Crime can not be proved".

Sammanfattning

Utifrån en undersökning av samtliga anmälningar mot poliser i Skåne län 2004 och jämförande studier för 2005 och första kvartalet 2006 behandlar denna studie vilka som gör anmälningar, vad det är för klagomål som framförs, vilka poliser som blir anmälda och vad som händer med anmälan. I diskussionen argumenteras bl.a. för ett mer proaktivt förhållningssätt i hanteringen av felhandlingar begångna av poliser i tjänst.

De flesta anmälningarna (85 %) är initierade av privatpersoner, företrädesvis män med en medelålder på 39 år. Utifrån anmälarnas namn skulle 25 procent ha icke-nordisk invandrarbakgrund vilket antas motsvara dessa invandrares andel i Skåne som helhet. Drygt 60 procent är under en tioårsperiod ej dömda, eller har dömts för ett brott som normalt ger böter, 35 procent av anmälarna har blivit dömda för fängelsebrott, knappt 20 procent har fått mer än en fängelsedom.

Drygt hälften av anmälningarna från privatpersoner innehåller kritik mot bemötande. Majoriteten av klagomålen för felaktigt bemötande innehåller klagomål på överdriven våldsanvändning. Kritik för felaktigt ingripande inkl. underlåtenhet att ingripa ingår i 39 procent av fallen.

15 procent av anmälningarna är initierade av polismyndighet. Knappt en tredjedel av dessa har beskrivits som "Kontrollanmälningar i samband med särskilda händelser" såsom personskador vid polisingripande, och "gods, pengar, bevis som förvunnit eller förstörts". Knappt 20 procent behandlar "Felaktigt ingripande inklusive felaktig anmälan".

Av de identifierade anmälda har 9 procent anmälts tre eller fler gånger under den undersökta perioden. 95 procent av dessa är män som arbetar i yttre tjänst, 70 procent är polisinspektörer, med i genomsnitt 16 år i tjänst. Gruppen står för en oproportionerlig andel vad gäller bemötandekritik. Tre fjärdedelar av gruppen har en eller flera gånger anmälts för överdriven våldsanvändning.

I underlaget från 2004 fullföljdes förundersökningen för sex anmälningar (1 %). Mer än hälften av fallen avskrevs direkt utan förundersökning. Vanligaste avskrivningsorsaker var "Ej anledning att anta brott som faller under allmänt åtal" följt av "Brott kan ej styrkas".

Innehåll

1.	Introduktion	3
	Syfte och frågeställningar	4
2.	Bakgrund	7
	Tidigare studier.....	7
	Antaganden bland poliser om anmälningsorsaker	14
	Rättsläget avseende anmälningar mot poliser	17
3.	Insamling och bearbetning av data	39
4.	Vilka anmäler?.....	45
	Anmälningar från privatpersoner respektive polismyndighet.....	45
	Kön, ålder och etnisk bakgrund	46
	Repressiva kontakter med rättsväsendet	47
	Frekventa anmälare.....	51
5.	Vad anmäler man för?	53
	Anmälningar utifrån Internutredningsgruppens klassificering	53
	Myndighetsinitierade anmälningar	54
	Anmälningar från privatpersoner	58
	Ogrundade anmälningar?.....	77
6.	Anmälningsmönster relaterat till ålder, kön, etnicitet och poliskontakter83	
	Anmälningsmönster och ålder	83
	Anmälningsmönster och kön	85
	Anmälningsmönster och etnicitet	85
	Anmälningsmönster och poliskontakter	87
7.	Vilka blir anmälda?	89
	Frekventa anmälda.....	90
8.	Vad händer med anmälan	93
	Direktavskrivna anmälningar.....	93
	Förutrednings- och förundersökningsåtgärder	94
	Vilka anmälningar går till förundersökning.....	97
	Disciplinpåföljd	99
9.	Sammanfattande analys och diskussion	101
	Vem anmäler.....	101
	Myndighetsinitierade anmälningar	104
	Anmälningar från privatpersoner.....	105
	Ogrundade anmälningar?.....	109
	Vilka blir anmälda?	111
	Vad händer med anmälan.	112
	Repressiv eller proaktiv orientering.....	117
	Referenser	123

1. Introduktion

Under de senaste 30 åren har antalet anmälningar riktade mot polisanställda kontinuerligt ökat. Återkommande har hanteringen av anmälningar mot poliser debatterats i medier, utsatts för granskningar samt blivit föremål för statliga utredningar. Bl.a. har ökningen av antalet anmälningar och att så få anmälningar leder till påföljd uppmärksammats.

Därtill har händelser där polisingripanden lett till dödsfall eller allvarliga skador uppmärksammats, såsom Osmo Vallofallet 1995 och Johan Liljequistfallet 2008. Vidare har systemet för anmälningar mot poliser behandlats i en rad olika utredningar.¹ Fokus har främst varit att förtroendet för polisen kunnat ifrågasättas och vilka organisatoriska förändringar av internutredningssystemet som behöver göras för att garantera detta förtroende. Däremot är det anmärkningsvärt att endast få systematiska studier har gjorts för att få en överblick av vad som ligger bakom dessa anmälningar. Mycket debatt och utredande har ägnats något man vet ganska lite om.

Det övergripande syftet med denna rapport är att bidra till att minska denna kunskapslucka. Det är en deskriptiv studie av anmäl-

ningar riktade mot poliser som avser att belysa följande frågor: vem anmäler, vad anmäler man för, vilka blir anmälda och vad händer med anmälan?²

Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande studie är att undersöka anmälningar mot poliser. Fokus på polisrollen motiveras med polisens speciella maktbefogenheter. Mer konkret syftar studien till att via polisanmälningar mot polisen kartlägga:

- Vilka anmäler? Kan anmälarna anses som representativa för befolkningen eller går det att se mönster i gruppen anmälare avseende ålder, kön, brottsbelastning och etnisk bakgrund. I sammanhanget har vi även försökt pröva i vilken utsträckning det går att bekräfta ovan redovisade antaganden ifråga om psykisk störning, förekomst av speciellt frekventa anmälare etc. En annan aspekt är anmälarens relation till händelsen. I vilken utsträckning handlar det t.ex. om målsägare som själva anser sig blivit utsatta och därmed är direkt iblandade i en konkret händelse och i vilken utsträckning är anmälaren en samhällsmedborgare som på annat sätt kommit i kontakt med

¹ För en genomgång av utredningar m.m. som behandlar anmälningar mot poliser se Töllberg (2010) Uppdraget!

² Rolf Granér är huvudförfattare för studien och har gjort merparten av datainsamling, Peter Skoglund har bistått med datainsamling, juridisk kompetens och skrivit avsnittet 2.7 Den rättsliga bakgrunden. Maria Mikkonen har medverkat i och granskat den statistiska bearbetningen samt rapportens utformning i övrigt.

polisagerande som vederbörande reagerat mot utan att för den skull själv vara inblandad i ett enskilt ärende?

- Vad anmälan gäller. Här har vi utöver den misstanke-rubricering som gjorts av Internutredningsenheten utifrån Brottsförebyggande rådets brottskodningslista (BRÅ 2007) också tolkat anmälningarna ur ett anmälarperspektiv – vad är det för missnöje som uttrycks i anmälan?
- Vem blir anmäld? Går det att urskilja mönster avseende de som blir anmälda ifråga om faktorer som ålder, tjänsteställning, specialitet? Finns det poliser som i större utsträckning än andra blir anmälda?
- Vad händer med anmälan? Härvidlag söker vi eventuella mönster i processen från anmälningsupptagning, förutredning och förundersökning och beslut om disciplinär åtgärd.

2. Bakgrund

I detta kapitel redovisas tidigare kartläggningar vad gäller anmälningar mot poliser samt en inventering om polisens uppfattningar av vad som ligger bakom anmälningar. Kapitlet avslutas med en översiktlig beskrivning av rättsläget avseende anmälningar mot polisanställda.

Tidigare studier

Den mest övergripande kartläggningen av anmälningar mot poliser är Norée (2000) om polisens rätt att använda våld. Norée har studerat 14 208 anmälningar gjorda mot poliser för brott i tjänsten mellan åren 1982 och 1992. Studien fokuserar på anmälningar som gäller våldsanvändning, medan andra anmälningsorsaker behandlas mer summariskt.

En annan studie av anmälningar mot poliser ingår i ”Förstärkt granskning av polis och åklagare” (SOU 2003:41) där ’Kommittén om tillsyn över polis och åklagare’ gjort en kartläggning utifrån upplysningar från de olika enheterna för internutredning 2002. Studien ger viss systematiserad kunskap men visar också på bristen på information om vad som ligger bakom anmälningarna. Ett visst statistiskt underlag ges även i utredningen ”Summa Summarum –

en fristående myndighet för utredning av anmälningar om brott av poliser och åklagare?” (SOU 2007:5).

Sørensen (2004) har studerat 638 anmälningar gjorda mot polispersonal i Uppsala län under perioden 1997–2003. Studien behandlar bl.a. vilka som anmäler och vilka som blir anmälda för vad och under vilka omständigheter.

I en norsk studie beskriver Thomassen (1999) anmälningar gjorda i Norge under perioden 1988–1997 avseende antal anmälningar och vad dessa gäller. Därtill innehåller studien en närmare kartläggning av ett urval av 384 anmälningar som gjorts under det andra halvåret 1995 och 1996 avseende bl.a. vem som anmäler vad som anmäls och omfattning av utredningsinsatser. I anslutning till en evaluering av det norska utredningssystemet, det s.k. Finstadutvalget (NOU 2009:12), gjordes en urvalsstudie för att se vad man anmäler för.³

Norée (2000) noterar att antalet anmälningar per år under perioden 1982 – 1992 fördubblats från 995 till 1875. Sammantaget med tidigare uppgifter anges att antalet anmälningar mellan åren 1971 och 1999 femdubblats. Thomassen (1999) rapporterar motsvarande ökning från Norge.⁴ Kommittén om tillsyn över polis och åklagare (SOU 2003:41) redovisar antalet anmälningar för polisanställda i

³ Det norska systemet för kritik mot poliser innehåller från 1998 två separata spår; det ena avser anmälningar för straffbara förhållanden och det andra avser klagomål på polisanställda. Studien tittrade på vad man anmäler för i dessa båda spår.

⁴ Studien visar en 70 procents ökning i Norge, från 401 anmälningar år 1988 till 682 år 1997.

Sverige och konstaterar att antalet anmälningar ökat från 2 922 stycken år 1994 till 3 747 år 2001, vilket motsvarar en ökning med knappt 30 procent. I SOU 2007:5 noteras dock en minskad ökningstakt med 3 829 anmälningar till 4 512 anmälningar 2005.

I 'Kommittén om tillsyn över polis och åklagare' (SOU 2003:41) framgår att huvuddelen av anmälningarna görs av enskilda personer. Antalet anmälningar initierade av polismyndigheterna beräknades till mellan 20 och 36 procent. Anmälningar gjorda av enskilda polismän var däremot mycket ovanliga. Sørensen (2004) konstaterar att 11 procent av anmälningarna i Uppsala län gjordes av en juridisk person. Resterande kom från privatpersoner.

Återkommande beskrivs att merparten av anmälningarna görs av män i åldersspannet 25-35 år. I uppsalaundersökningen var genomsnittsåldern bland anmälare 30 år. I spannet 19-29 år återfanns 32 procent av anmälarna, varav 69 procent var män. Enligt Thomassen (1999) var även de flesta anmälare i Norge män (70 %) med en genomsnittsålder på 35 år. Den största andelen ingavs av personer mellan 25 och 29 år. Resultatet bekräftas enligt Thomassen av nordamerikanska studier.

Norée (2000) anger att majoriteten av de som anmäler för miss-handel själva återkommande gripits för mindre allvarliga brott eller omhändertagits enligt lagen om berusad person (LOB). Däremot hade de sällan begått allvarliga brott. I en i SOU 2003:41 refererad men ej specificerad undersökning gjord av personal vid internet-

redningsenheten i Stockholm, betecknades en tredjedel som påverkade och 23 procent hade tidigare varit straffade.

Från internutredningsenheten i Stockholm (a.a.) anges vidare att en tredjedel av anmälningarna gjorts av s.k. rättshaverister. Även från Skåne rapporteras ett antal anmälningsbenägna personer. Två anmälare hade gjort 37 respektive 11 anmälningar under 2001 vilket utgjorde drygt sju procent av anmälningarna. I IUG Skånes rapport från 2004 angavs emellertid att det fanns få anmälningsbenägna personer men att en person stått för 38 anmälningar. Uppgifter om personer eller grupper som regelmässigt anmälde poliser återkommer även hos Norée (2000).

Tidigare studier har närmast sig frågan om anmälningsorsaker från olika perspektiv vilket försvårar en jämförelse. Dock återkommer otrevligt bemötande och överdriven våldsanvändning som viktiga anmälningsorsaker. Norée (2000) utgår från en juridisk klassificering av anmälningsorsaker och konstaterar att 35 procent av anmälningarna avser misshandel och lika stor andel (35 %) rubriceras som tjänstefel m.m. (felaktigt omhändertagande eller underlåtenhet att omhänderta vid berusning, felaktigt användande av fordon, skjutvapen, tjänstehund och handfängsel, dödsfall vid ingripanden och förföljanden). Därefter följer förmögenhetsbrott såsom förlust av pengar eller andra ägodelar vid avvisitering och husrannsakan (15 %), övriga brott mot person, bl.a. ärekränkning inklusive förolämpning, olaga frihetsberövande, vållande till annans död, vål-

lande till kroppsskada olaga tvång och hot (11 %). Tre procent kategoriserades som övriga brott, bl.a. osant intygande.

I SOU 2003:41 har de olika internutredningsenheterna besvarat frågan om anmälningssaker på olika sätt. Dåvarande enheten för internutredningar i Växjö beskriver tre kategorier av anmälningar varav ”klagomål och ifrågasättande av polisens agerande” var den största gruppen. Därtill kom ”påståenden om brott” och ”skador till följd av polisingripanden”. I Göteborg gällde den största gruppen ”övervåld vid ingripanden”, ”felaktigt omhändertagna enligt LOB”, ”förlust av tillhörigheter i samband med omhändertagande” samt ”att polisen ansågs ha använt ett olämpligt språk”. I Västerås angavs 45 procent avse ”dåligt bemötande”, ”felaktig hantering av ärenden”, att polismannen ”inte tagit upp anmälan” och ”felaktigt omhändertagande”. Dessutom var övervåld en viktig anmälningssanledning. Till kommittén hade internutredningsenheterna i Stockholm, Umeå och Malmö uppgett att någon indelning inte gick att göra. I en studie gjord av personal vid IUG Stockholm hade emellertid 18 procent känt sig kränkta eller dåligt bemötta.

I SOU 2007:5 redovisas viss statistik av anmälningar utifrån brottsrubricering för perioden 2002-2005. Uppgifter från alla polisdistrikt är inte tillgängliga, men här dominerar tjänstefel följt av våldsbrott/misshandel och tillgreppsbrott/stöld.

I uppsalaundersökningen (Sørensen 2004) anges att man på goda grunder kan ”hävda att samtliga anmälningar mot polisanställda har

anknytning till bemötandefrågor”.⁵ I det statistiska underlaget är emellertid den största enskilda kategorin ”användning av mer våld än nöden kräver”, och motsvarar knappt en tredjedel av anmälningarna för hela perioden.

I Thomassens (1999) norska klassifikation hade olaglig maktanvändning (ulovlig maktbruk) under tioårsperioden minskat från 37 procent till 21 procent. Däremot hade anmälningar inom kategorin grov oaktsamhet eller tjänsteförsumlighet (grov uforstand, tjenesteforsømmelse) ökat från 28 procent till 42 procent. I Finstadutvalgets urvalsstudie från 2007 görs en uppdelning i anmälningar som avser lagbrott och övriga klagomål. Här dominerar grov oaktsamhet med 34 procent, följt av olovlig maktanvändning (22 %) vilket också motsvarar resultaten från Thomassens studie. Av icke straffbara klagomål dominerade kritik mot beteende (atferd) med 38 procent följt av kritik mot handläggning och service (saksbehandling) (35 %).

Norée (2000) noterar att 23 procent av alla poliser anmäls årligen. I SOU 2003:41 anges att antalet anmälningar i förhållande till antalet ingripanden i allt väsentligt är lika i hela landet. I förhållande till antalet polisingripanden görs anmälningar mot poliser i 0,3 procent av fallen.

⁵ Se s. 41.

De anmälda i Norées studie (2000) var företrädesvis poliser i yttre tjänst. Motsvarande siffra i uppsalaundersökningen (Sørensen 2004) var 39 procent. Tre fjärdedelar var i Norées studie anmälda endast en gång, resterande två gånger.⁶

Genomgående beskriver för de svenska studierna att nästan alla anmälningar läggs ner utan att åtal väcks. Motsvarande förhållande rapporteras från Norge. I ungefär 30 procent av fallen föregås nedläggningsbeslutet av en förundersökning under perioden 1999-2005. (SOU 2003:4, SOU 2007:5).

I Uppsalaundersökningen anges att andelen som gick till förundersökning varierade mellan 15 och 30 procent per år under den undersökta perioden. Motsvarande siffror återkommer för Stockholm. I Dagens Nyheter gjordes 2004 en granskning av de föregående årens åtal och domar mot polisanställda i Stockholms län. Av 1 132 anmälningar inkomna 2003 ledde en tredjedel till förundersökning. Drygt sextio personer delgavs misstanke om brott. 29 fall ledde till åtal eller strafföreläggande. Elva personer fick fällande dom, en av dem för misshandel (Öbrink 2004).

Norée anger att åklagarens beslutsmotivering⁷ i 38 procent av fallen var ”gärningen ej brott”. I 28 procent angavs ”brott kan ej styr-

⁶ Endast undantagsvis blev samma polisman anmäld fler än två gånger. När det förekom fanns dessa i Stockholm Göteborg och Malmö. Uppsalaundersökningen anger att 22 av de 215 anmälda poliserna anmäls tre eller fler gånger.

⁷ Se s. 26 nedan.

kas” medan 26 procent avskrevs med motiveringen ”ej anledning anta brott”. Knappt fem procent av anmälningarna ledde till åtalsprövning och drygt en procent till fällande dom.

Antaganden bland poliser om anmälningsorsaker

Som en del av studiens bakgrund har dessutom gjorts en inventering av uppfattningar bland poliser om internanmälningars innehåll och karaktär. Från tidigare forskning (Norée 2000, Granér 2004, Holgersson 2005) och diskussioner i samband med fortbildning och samtal med ett tiotal poliser kan följande uppfattningar om internanmälningarna identifieras.

- **Missnöje med bemötande.** En återkommande uppfattning är att bakgrunden till en anmälan ofta handlar om kritik mot det bemötande man fått från enskilda poliser.
- **Internkontroll.** Från polischefshåll har det dessutom framförts att en stor del av anmälningarna har karaktär av internkontroll. Man hänvisar då till polisens skyldighet att upprätta en anmälan vid speciella händelser som dödsfall eller allvarlig personskada oberoende av om det finns misstanke om brott. Därtill kommer de anmälningar som upprättas av polismyndigheten när misstanke föreligger om att formella fel mot regler och rutiner gjorts.

- **Sätt att hålla ryggen fri.** Det har dessutom hävdats att det primära motivet bakom många anmälningar skulle vara att chefer på olika nivåer använder anmälningsinstrumentet som en försiktighetsåtgärd för att gardera sig för eventuell framtida kritik.
- **Ogrundade anmälningar.** En återkommande uppfattning är att de flesta anmälningar är ogrundade. Det kan då handla om anmälningar om triviala händelser som anmälaren av någon anledning retat sig på. En annan orsak till detta är bristande kunskap hos allmänheten om polisens befogenheter.
- **Psyiskt sjuka.** En uppfattning är att en stor del av anmälningarna skulle vara inlämnade av psykiskt sjuka. Anmälan skulle då egentligen handla om vederbörandes psykiska problem.
- **Rättshaverister.** Bakom en stor del av anmälningarna anses det dölja sig ett antal personer så kallade rättshaverister som satt i system att anmäla polisen för mer eller mindre inbillade oförrätter.
- **Hämndanmälningar och taktiska anmälningar.** En ytterligare uppfattning är att anmälaren hoppas skapa problem för enskilda poliser. Alternativt hoppas anmälaren att med en anmälan få den egna saken att framstå i bättre dager vid ett

rättsligt efterspel. Anmälaren kan även mer generellt vilja sätta sig i respekt genom att skaffa sig ett rykte om att vara en person polisen bör vara försiktig med. Sådana anmälare skulle företrädesvis göras av personer med återkommande kontakt med polisen. Bl.a. hävdas att kriminella motorcykelgäng använt sig av den taktiken.

- **Kriminella underrepresenterade.** Det anses vara sällsynt att vanemässigt kriminella anmäler poliser. I relationen mellan poliser och dessa s.k. busar skulle det råda andra spelregler för vad som uppfattas som överträdelser.
- **Vissa grupper överrepresenterade.** Vissa specialiteter som piket och hundförare antas bli mer frekvent anmälda som en följd av att de oftare är inblandade i dramatiska situationer. Mer allmänt anses dessutom de som patrullerar innerstadsområden på helgkvällar riskera att i större utsträckning bli anmälda.
- **Autonoma poliser.** Enskilda poliser anses ha en provocerande arbetsstil och ta sig speciella friheter i förhållande till polisens regelverk, vilket göra att de mer frekvent anmäls.

Rättsläget avseende anmälningar mot poliser

Det svenska systemet för hantering av anmälningar mot poliser är uppdelat i två huvudkategorier:

Om misstanke om brott⁸ föreligger – blir det fråga om ett *straffprocessrättsligt förfarande*. Ärendet handläggs då enligt reglerna om förundersökning i brottmål i rättegångsbalken (SFS 1942:740) samt vissa särskilda författningsregler om hur brottsutredningar mot just poliser skall handläggas.

Står det redan från början klart att den anmälda händelsen inte utgör ett brott, beslutar åklagare, att förundersökning inte ska inledas. Det kan då istället bli fråga om ett s.k. *disciplinförfarande* enligt lagen om offentlig anställning (LOA, SFS 1994:260). Disciplinansvaret avser att tillgodose arbetsgivarens behov av att ingripa mot en anställd när denne begått ett fel i tjänsten oavsett om detta fel är straffbart eller inte. De särskilda disciplinpåföljderna kallas för *varning* och *löneavdrag*.

Härutöver kan det bli aktuellt med uppsägning eller avskedande enligt lagen om anställningsskydd (LAS, SFS 1982:80). Avskedande (som i förhållande till uppsägning är den helt dominerande åtgärden i detta sammanhang) är endast är aktuellt vid allvarligare gär-

⁸ Med brott avses gärning som är belagd med straff i brottsbalken (BrB) eller i någon specialstraffrättslig lagstiftning.

ningar – oftast efter att polismannen fällts till ansvar för brott i eller utanför tjänsten. En förutsättning är enligt LAS att arbetstagaren grovt har åsidosatt sina åligganden mot arbetsgivaren.

Nedan lämnas en översiktlig beskrivning av hur de två olika systemen fungerar.

Det straffprocessrättsliga förfarandet

Rent straffrättsligt tillämpas vanliga straffregler på brott som begåtts av poliser. Det finns dessutom i brottsbalkens 20 kap. (SFS 1962:700) ett brott som begås vid myndighetsutövning, nämligen *tjänstefel* (BrB 20:1 1 st.). Denna brottsrubricering är vanligt förekommande vid misstanke om brott begånget av polisman. Brottet kan begås såväl uppsåtligen som av oaktsamhet – i det senare fallet omfattar straffansvaret dock ej ringa fall (se nedan). Har brottet begåtts uppsåtligen kan det komma att rubriceras som *grovt tjänstefel* (BrB 20:1 2 st.), t.ex. om gärningsmannen allvarligt har missbrukat sin ställning som polis. Är gärningen straffbelagd genom någon annan bestämmelse i brottsbalken - som t.ex. misshandelsparagrafen i BrB 3:5 -eller i specialstraffrätten, döms dock enligt den bestämmelsen⁹.

Även i det straffprocessuella förfarandet tillämpas i grunden de vanliga bestämmelser om förundersökningen som finns i rättegångsbalken m.fl. författningar. Det finns inte några särskilda be-

⁹ Man säger att tjänstefelsbrottet är subsidiärt i förhållande till andra brott..

visvärderingsregler för poliser utan vanliga krav på misstankens styrka gäller t.ex. vad avser bedömningen om förundersökning skall inledas, om åtal skall väckas eller om bevisningen räcker till fällande dom.

Det finns dock ett antal skillnader i det straffprocessuella förfarandet om man jämför med ärenden där den misstänkte inte är polis. En sådan är att en polis – såsom annars kan bli fallet vid bagatellartade förseelser – aldrig får lämna s.k. rapporteftergift¹⁰ när en kollega misstänks för brott.

Även i vissa andra avseenden finns det särskilda regler för utredningar gentemot poliser. Under den tidsperiod som denna rapport omfattar fanns dessa regler bl.a. i *Polisförordningen*¹¹. Rikspolisstyrelsen hade därutöver utfärdat *Föreskrifter och allmänna råd om handläggning av anmälningar mot anställda inom polisen (RPSFS 2000:19)*¹². På åklagarsidan fanns (och finns fortfarande) regler i *Åklagarförordningen (SFS 2004:1265)*. Bland de regler som gällde under den aktuella perioden (och som i huvudsak fortfarande gäller) kan följande bestämmelser uppmärksammas:

¹⁰ Rapporteftergift innebär att en polisman med stöd av polislagen (9 § 2 st.) låter bli att rapportera en gärning om brottet är obetydligt och det är uppenbart att det inte skulle föranleda annan påföljd än böter.

¹¹ Bestämmelserna i polisförordningen lyftes 2010 ut till en egen förordning (Förordning om handläggning av ärenden om brott av anställda inom polisen m.m, SFS 2010:1031).

¹² Numera ersatt av RPSFS 2010:12 med nästan samma namn.

- Det är i princip alltid en åklagare som är ansvarig för utredningen i egenskap av förundersökningsledare när anmälan innefattar påstående om brott som har samband med tjänsten eller att polismannen på annat sätt handlat felaktigt i sin myndighetsutövning. Ärendet ska – med undantag för vissa trafikbrott – *omedelbart* överlämnas till åklagare när anmälan lämnats. Åklagare ska då pröva om förundersökning ska inledas om inte polismyndigheten själv inlett förundersökning. Eventuell nedläggning av förundersökningen får endast beslutas av åklagare.
- Även när det är fråga om ett brott som *inte* har samband med tjänsten skall ärendet överlämnas till åklagare för prövning om förundersökning skall inledas om inte polisen själv har inlett en förundersökning. Också här ska beslut om eventuell nedläggning alltid fattas av åklagare.
- Samma rutin gäller om någon har skadats allvarligt (oavsett om det blivit en dödlig utgång eller inte) genom något som en anställd inom polisen har gjort i tjänsten eller under sin vistelse i polisarrest. Detta är en rutin som gäller oavsett om det finns påstående eller misstanke om brott eller annan felaktighet i myndighetsutövningen.
- Det är endast vissa högre åklagare (lägst vice chefsåklagare) som får handlägga icke-akuta frågor om ansvar för brott som anställda inom polisen misstänks ha begått i samband

med tjänsten (bortsett från vissa mindre allvarliga trafikbrott). Likaså skall anmälan normalt tas upp av en polis i befälsställning.

Ärendena handlades vid tiden för vår studie polisärt vid särskilda internutredningsenheter hos vissa polismyndigheter i landet. På åklagarsidan fanns från 2005 en riksenhet för handläggning av dessa ärenden. Dessförinnan hade handläggningen skett på regionala åklagarmyndigheter under ledning av en överåklagare.¹³

Förhör hålls som regel av de poliser som arbetar med internutredningar. Åklagarens roll som förundersökningsledare innebär att denne ger direktiv för utredningen och fattar beslut om eventuella tvångsmedel. Endast i undantagsfall deltar åklagaren själv i det praktiska utredningsarbetet. Om förundersökningen inte läggs ner utan slutförs, fattar åklagaren beslut i åtalsfrågan. Om åtal väcks, driver åklagaren åtalet (och ev. skadeståndstalan) i domstol. Innan åtal väckts har åklagaren, liksom polisens utredare, en absolut objektivitetsplikt.

Vid domstolens prövning av påföljd vid fällande dom, finns ett samband med det disciplinära förfarandet. Domstolen begär nämligen in ett yttrande från Polisen som arbetsgivare (Rikspolisstyrelsens Personalansvarsnämnd, se nedan) i frågan om den åtalade pol-

ismannen kommer att avskedas för det fall han fälls till ansvar för det aktuella brottet. Om arbetsgivaren besvarar denna fråga ja-kande, kan domstolen ta hänsyn till det förestående avskedandet genom att mildra påföljden (Brottsbalken 29 kap 5 § 5 p).

Disciplinpåföljd

Disciplinförfarandet regleras i Sverige i främst Lagen om offentlig anställning (LOA) och Lagen om anställningsskydd (LAS).

Enligt en huvudregel i LOA kan disciplinpåföljd – d.v.s. varning eller löneavdrag - inte följa på en brottslig gärning som någon dömts till ansvar för i domstol enligt det straffrättsliga systemet. Vidare föreligger det hinder att inleda ett disciplinärt förfarande enligt LOA om en förundersökning har lagts ned av bevisskäl (LOA 18 §).

Däremot kan det enligt LAS bli aktuellt att säga upp eller avskeda den som dömts för brott. För det krävs att polismannen genom den aktuella gärningen anses ha begått en grov tjänsteförseelse eller upprepade tjänsteförseelser, vilket visat att denne är uppenbart olämplig att inneha sin anställning.

¹³ Idag handläggs anmälningar mot polisen centralt hos en särskild internutredningsavdelning vid Rikspolisstyrelsen, vilken är frikopplad från de lokala polismyndigheterna. På åklagarsidan handläggs ärendena alltså vid den s.k. Riksenheten för polismål.

Vad gäller polismän som inte är högre polischefer¹⁴, hanteras disciplinförfarandet av den svenska Rikspolisstyrelsens Personalansvarsnämnd (PAN).

Om en förundersökning aldrig inleds eller om den läggs ned på grund av den aktuella händelsen inte bedöms utgöra ett brott utan endast en *tjänsteförseelse* (d.v.s. att polismannen uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosatt sina skyldigheter i anställningen utan att detta kan anses vara brottsligt), så skickar polismyndigheten i regel ärendet till PAN för prövning av om disciplinpåföljd skall följa. Det kan t.ex. vara fråga om ett vådaskott eller att polismannen visat polislegitimation i berusat tillstånd på krogen, d.v.s. att gärningen ansetts falla utanför det område som är straffbelagt enligt tillämpliga strafflagregler. I vissa fall kan det också bli fråga om disciplinpåföljd för en händelse där en polisman blivit frikänd från brott i domstol för samma händelse.

Disciplinpåföljden ”varning” är den vanligaste påföljden och att anse som mildare än ”löneavdrag”. Löneavdrag är maximalt 25 procent av daglönen i 30 dagar. PAN:s praxis innebär emellertid att man i regel ger 5 eller 10 dagars löneavdrag.

Tjänstefel och tjänsteförseelse

Även om många brottsrubriceringar kan bli aktuella när det gäller brott av polismän i tjänsten, t.ex. misshandel, olaga frihetsberö-

¹⁴ När det gäller högre polischefer handläggs disciplinärenden i en annan nämnd – Statens ansvarsnämnd.

vande, stöld etc., är det brottet tjänstefel som är av särskilt intresse eftersom detta brott täcker in den stora mängd av felaktiga betenden som inte faller under någon annan brottsbenämning. Trots att brottet tjänstefel är subsidiärt till andra brott är det ändå den mest vanligt förekommande brottstypen vid internutredningar. När det gäller gärningar som inte är uppsåtliga utan endast oaktsamma (se nedan) finns det sällan någon alternativ straffbestämmelse eftersom de flesta brott i brottsbalken kräver uppsåt.¹⁵ I tabell 2.1 nedan redovisas en uppställning av de olika rättsliga benämningar som i detta hänseende kan bli aktuella.

Tabell 2:1 Olika typer av tjänstefel

Benämning	Sanktion	Sanktion beslutas av
Grovt tjänstefel	Fängelse, lägst sex mån & högst sex år	Domstol efter åtal av åklagare
Tjänstefel	Böter eller fängelse i högst två år	Domstol efter åtal av åklagare
Ringa tjänstefel	Ej straffrättslig sanktion	
Tjänsteförseelse	plinpåföljd (varning/löneavdrag)	PAN
Ringa tjänsteförseelse	Ingen sanktion	

¹⁵ Uppsåt innebär att en handling, effekten av en handling eller någon annan brottslig omständighet i någon mening är avsiktlig från gärningsmannens synpunkt. Man skiljer mellan direkt uppsåt (något som är direkt åsyftat av gärningsmannen), indirekt uppsåt (något som gärningsmannen är helt inställd på men som inte är direkt åsyftat) och likgiltighetsuppsåt (något som gärningsmannen inte direkt åsyftar men som denne inser risken för och vars förverkligande han/hon är likgiltig till).

Straffrättsliga sanktioner avser generellt sett allvarligare handlingar än disciplinära. Det finns samtidigt ingen rättslig automatik i att ett tjänstefel som av åklagare eller domstol bedömts vara ringa brott ska anses utgöra en tjänsteförseelse. En gärning kan även enligt LOA:s regler om tjänsteförseelse bedömas som ringa. Det är PAN som prövar denna fråga självständigt.

Tjänstefel och ringa tjänstefel

Enligt straffbestämmelsen om tjänstefel i brottsbalken (20 kap 1 §) skall den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften dömas för tjänstefel till böter eller fängelse i högst två år. Vidare sägs att det dock inte skall dömas till ansvar om gärningen med hänsyn till gärningsmannens befogenheter eller uppgiftens samband med myndighetsutövningen i övrigt eller till andra omständigheter är att anse som ringa (ringa tjänstefel).

Tjänstefelsbrottet omfattar alltså även icke uppsåtliga handlingar, d.v.s. fall där gärningsmannen endast varit oaktsam. Vid bedömningen av om någon varit oaktsam tas – liksom vid bedömningen om gärningen är att anse som ringa – hänsyn till gärningsmannens befogenheter och sambandet med myndighetsutövningen. Enligt förarbetena till det nu aktuella lagrummet, är det i första hand av betydelse vilka krav på noggrannhet och omsorg som uppgiften krävt. Detta får vägas mot omständigheter som hänför sig till gärningsmannen personligen, t.ex. hans kunnighet, utbildning och er-

farenhet eller att han handlat under tidspress (Proposition 1988/89:113 om ändring i brottsbalken (tjänstefel). s. 20).

När det gäller ”ringabedömningen” anses det vara en viktig faktor i vad mån någon drabbats eller riskerat att drabbas av skada eller olägenhet av annat slag. Det kan också förekomma situationer där ett felaktigt handlande vittnar om en sådan likgiltighet inför de krav som rimligen kan ställas att ett straffrättsligt ansvar är motiverat. En annan omständighet som pekas ut är, vilket mått av självständiga befogenheter som gärningsmannen haft i förhållande till myndighetsutövningen (a.a. s. 17). Inom områden där kraven på en korrekt handläggning är särskilt stora – t.ex. inom rättsväsendet – anses det finnas anledning att göra en strängare bedömning än i andra fall. Samtidigt påpekas att straffansvar inte är aktuellt för överträdelse av formella regler som är av underordnad betydelse för myndighetsutövningens faktiska innehåll (a.a. s. 25). Man torde kunna utgå ifrån att utrymmet för att bedöma en gärning som ringa är generellt sett mindre när det gäller uppsåtliga gärningar jämfört med oaktsamma gärningar.

Nedan följer några exempel på vad som i rättspraxis efter 1989 års reform bedömts som tjänstefel, d.v.s. gärningar som överskridit gränsen för vad som kan anses som ringa tjänstefel.

Högsta domstolen

Ett vakthavande polisbefäl hade av oaktsamhet orsakat att en anhållen, istället för att friges efter tre timmar, blivit kvarhållen ett dygn

utan laga grund. Gärningen bedömdes ej som ringa och påföljden blev 20 dagsböter. (NJA 1992 s. 310)

Ett vakthavande polisbefäl hade av oaktsamhet underlåtit att undersöka grunden för ett frihetsberövande, hålla förhör med den gripne och skyndsamt underrätta åklagare om frihetsberövandet. En norsk framställning om ”pågripelse” hade misstolkats som ett beslut att mannen i fråga var anhållen i sin frånvaro. Gärningen ansågs inte vara ringa. (NJA 1992 s. 838)

Hovrättsfall

Ett vakthavande polisbefäl hade av oaktsamhet åsidosatt en föreskrift om tillsyn av omhändertagna personer som satts in i arrest. Han hade inte kontrollerat hälsotillståndet hos en person som var omhändertagen enligt LOB. Personen avled senare på sjukhus. Med hänsyn till föreskriftens betydelse, befälets erfarenhet och ytterligare en särskild omständighet, ansågs gärningen inte kunna bedömas som ringa (RH 1995:144).

Specifikt om bemötande

I tabell 2.2 nedan följer en uppställning av ett antal fall från tingsrätt och hovrätt samt några åtalsbeslut som specifikt gäller ”ringa-

bedömningen” för gärningar som handlar om hur poliser bemöter människor.¹⁶

Tabell 2.2 Exempel på bemötandefall

Händelsen	Påföljd
Efter att utan befogad anledning stoppat en bil trakasserat föraren genom att säga att han skulle riva hans körkort samt säga ” I och med att du inte kan köra bil och inte tala svenska är det lika bra att du åker tillbaka till ditt hemland”	Stockholms TR ¹⁷ 961203 (B 20741-96): Tjänstefel: Dagsböter 30x170
Efter att utan befogad anledning stoppat en bil trakasserat föraren med yttranden om att han var full, att han var dum i huvudet, att han var olämplig som övningskörningslärare och vifta åt honom som han var en hund	Stockholms TR 990914 (B 1234-98): Tjänstefel: Dagsböter 30x50
Utlänningar och svartskallar skräpar bara ned/Ta båtjäveln och åk hem	Stockholms TR 020605 (B 1254-02): Förolämpning (och misshandel, ringa brott, i samband med detta): Dagsböter 120x250
Avbryter läkare som pratar med gripen som undersöks: ”Du ska inte prata med henne, det här är ingen psykakut”	Stockholms TR 030328 (B 2629-02): Ringa
De som bor i området brukar jag kalla för svartskallar men dig kallar jag neger	Svea HR 031104 (11096-02): Förolämpning (och misshandel, ringa brott, i samband med ingripandet):

¹⁶ Fallen är hämtade från en ”lathund” som använts inom åklagarväsendet och som sammanställts internt inom åklagarmyndighetens riksenhet för polismål.

¹⁷ TR: tingsrätt, HR: hovrätt.

	Dagsböter 120x250
Stationsbefäl till gripen: ”Djävla Blatte”	Stockholms TR 050907 (B 2801-05): Förolämpning
Polisman har med anledning av att hans sons cykel stulits i tjänsten gått in i klassrum och uttalat ”jag ska jaga era föräldrar med blåslampa, jag skall stoppa varenda bil, nu är det krig”.	Svea HR 070223 (B 7561-06): Tjänstefel (även inlett och bedrivit FU trots jäv): Dagsböter 30x200
En polisman har åkt hem till en målsägande och krävt att få bli insläppt utan att han kontaktat henne innan och trots att han kallat henne till polisstationen för förhör ett senare datum. Han har upprepade gånger ringt på hennes dörr och flera gånger skrikit ”djävla öppna dörren”.	Handens TR 060921 (B 3259-05): Ofredande: Dagsböter 50x400. Ej prövningstillstånd i hovrätten.
Olika händelser med uttalanden som ”Stockholmsjävel”, ”Söderkissjävel” ”Är du dum i huvudet?” ”Håll käften idiot”, ”gubbdjävel”	Åklagarbeslut: Ringa
Händelser då polisman: skrikit åt en person som kommit in på brandområde uppträtt aggressivt i samband med att en skolpojke slagit en annan frågat misstänkt under förhör om han var psykiskt sjuk	Åklagarbeslut: Ringa
Mt har uppgivit att han hade epilepsi och polismannen hade då uppträtt okänsligt	Åklagarbeslut: Ringa
Mt begär att få lämna urinprov. Polismannen säger ”det provet kan du ta och stoppa upp i arslet”	Åklagarbeslut: Ringa
Polis sagt till en som tidigare ringt om att ta livet av sig: ”Ligger du här och runkar”?	Åklagarbeslut: Ringa
Polis sagt till taxichaufför som stoppats för att inte använt bilbälte: ”Jaha kommer du därifrån.	Åklagarbeslut: Ringa

Alla ljuger som kommer därifrån.”

Uttalande om rapporterad kvinnas man som var

palestinier till henne. Byt karl. Sett mycket av

Åklagarbeslut: Ringa

såna där. Du kan få kniv i dig.

Allmänt om förundersökning och förutredning

En åklagare i princip en absolut åtalsplikt för brott som hör under allmänt åtal om det finns tillräcklig bevisning för att i domstol styrka att någon har begått ett brott (RB 20 kap 6 §). Som en följd av denna åtalsplikt finns också en förundersökningsplikt. . Denna innebär att en förundersökning skall inledas så snart det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats (RB 23 kap 1 §). Uttrycket ”anledning anta” anses representera den lägsta bevisnivån inom straffprocessrätten. Det innebär att det inte krävs särskilt mycket för att inleda en förundersökning. I praktiken är det ofta tillräckligt att någon som säger sig ha drabbats av ett brott gör en vederhäftig anmälan till polisen om vad som inträffat (Bring & Diesen 2009).

I åklagarpraxis har utvecklats ett oreglerat förfarande som kallas förutredning. En förutredning handlar om att vidta tidiga och begränsade utredningsåtgärder som syftar till att skaffa underlag i frågan om en formell förundersökning skall inledas. Det kan vara fråga om att komplettera en vag polisanmälan genom att inhämta kompletterande och förtydligande uppgifter, eller att samla in för polisen tillgängliga handlingar som har samband med anmälan. Eftersom rättegångsbalkens regler om rättssäkerhet m.m. inte omfat-

tar en förutredning, får en sådan utredning emellertid inte övergå i åtgärder som hör förundersökning till (a.a.).

Om en förundersökning inleds öppnas möjlighet till ett stort antal utredningsåtgärder och användande av tvångsmedel såsom anhållande, hämtning till förhör, husrannsakan m.m. När det gäller tvångsmedel krävs som regel att den som utsätts för åtgärden är att anses som åtminstone ”skäligen misstänkt”. Denna misstankenivå ligger i mitten på den skala som finns över olika misstankegrader.¹⁸

Det är alltid åklagaren som har bevisbördan och som alltså ska styrka brottet i alla avseenden, t.ex. även i fråga om gärningsmannens uppsåt. Om det står klart att en förundersökning inte kan komma att leda fram till ”tillräckliga skäl för åtal”, skall den enligt rättegångsbalken läggas ned.

Särskilt om polisförhör

En av de vanligaste utredningsåtgärderna är att hålla polisförhör med olika personer. Vanligen hålls förhör med såväl målsägaren som den misstänkte men ofta också med andra personer.

När det gäller den misstänkte gör man en viktig principiell skillnad mellan de personer som endast ”kan misstänkas” och de personer som kan anses vara skäligen misstänkta. Om någon ska höras som skäligen misstänkt finns det krav på att denne vid förhöret skall un-

¹⁸ Se exempelvis JO 1992/93 s. 204 och JO 1993/94 s. 101.

derrättas om misstanken. Detta är en rättssäkerhetsregel som syftar till att den misstänkte ska kunna ta tillvara sina rättigheter bl.a. genom att låta sig biträdas av en försvarare.

Många gånger finns det dock anledning att förhöra den som inte är skäligen misstänkt men mot vilken det ändå finns omständigheter vilka gör att denne ändå ”kan misstänkas.” Det uppstår då en ur rättssäkerhetssynpunkt känslig situation eftersom man enligt rättegångsbalken endast ska delge misstanke mot den som är skäligen misstänkt. Det anses därför allmänt att man bör vara restriktiv med att ”upplysningsvis” höra den som kan misstänkas. Om man ändå väljer att göra det bör man under förhöret vara uppmärksam på om den hörde börjar lämna uppgifter som innebär att denne ”klättrar” uppåt på misstankeskalan så att misstankenivån skäligen misstänkt skulle kunna tänkas uppnås. I så fall ska förhöret avbrytas för kontakt med förundersökningsledare som tar ställning till om den hörde nu ska delges misstanke. Enligt Justitieombudsmannens (JO) uppfattning bör den hörde – trots att misstanken inte nått upp till ”skäligen misstanke” – innan förhöret börjar informeras om att det finns omständigheter i utredningen som är besvärande för honom/henne (JO 2000/2001 s. 100). Att så sker torde dock inte vara särskilt vanligt.

När det gäller ordningsföljden mellan flera förhör i en förundersökning har JO uttalat att uppgifter om det inträffade i största möjliga utsträckning bör inhämtas från andra källor än en utpekad gärningsman, innan förundersökningsledaren tar ställning till i vilka

former som ett förhör med denne skall genomföras (d.v.s. bl.a. om denne skall delges misstanke eller inte). Enligt JO är det allmänt sett mindre lämpligt att upplysningsvis höra den utpekade innan förhör har hållits med övriga personer som kan tänkas lämna upplysningar i saken.

Om förundersökningsledaren följer principen att först höra andra personer än den utpekade – vilket är ett arbetssätt som använts i stor utsträckning i de internutredningsärenden som ingår i det empiriska underlaget för denna rapport – blir konsekvensen många gånger att förundersökningen läggs ner utan att den utpekade eller misstänkte hörs eller ens meddelas att en förundersökning har inletts och lagts ned.

Beslutsmotiveringar i förundersökningar

Vid åklagarbeslut om förundersökning har länge använts ett antal korta och standardiserade beslutsmotiveringar. Av dessa har i regel inte gått att utläsa vilka närmare överväganden som ligger bakom beslutet.¹⁹ I tabell 2.3 redovisas en uppräkningslista av de beslutsmotiveringar som varit de vanligaste vid beslut om att förundersökning ej skall inledas eller läggas.

¹⁹ På senare år har dock en utveckling ägt rum som innebär att åklagare lämnar mer utförliga motiveringar till besluten.

Tabell 2.3 Beslutsmotiveringar för nedlagd eller ej inledd förundersökning

Motivering	Betydelse (i normalfallet)
Ej anledning anta att brott (som faller under allmänt åtal) har förövats/föreligger	<p><i>Vid beslut att ej inleda FU:</i> De uppgifter som finns når inte ens upp till bevisnivån ”anledning anta”.</p> <p><i>Vid beslut att lägga ned FU:</i> Det som framkommit innebär att bevisnivån inte längre når upp till bevisnivån ”anledning anta” (framkomna uppgifter har inte kunnat bekräfta anmälan utan pekar snarare emot uppgifterna i denna).</p>
Gärningen ej brott	<p><i>Vid beslut att ej inleda FU:</i> Oavsett om den anmälda gärningen verkligen begåtts eller inte är den i vilket fall ej straffbar utifrån uppgifterna i anmälan eller efter förutredning.</p> <p><i>Vid beslut att lägga ned FU:</i> Det som framkommit under utredningen visar att gärningen är sådan att den faller utanför vad som är straffbart.</p>
Brott kan ej styrkas	<p><i>Vid beslut att ej inleda FU:</i> Man kan p.g.a. uppgifterna i anmälan eller efter förutredning konstatera att det ej finns utredningsåtgärder att vidta som kan leda till att bevisnivån når upp till ”tillräckliga skäl för åtal”.</p> <p><i>Vid beslut att lägga ned FU:</i> Det går inte att få fram uppgifter som ytterligare styrker brottsmisstanken (eller som kan avfärda denna).</p> <p>I båda fallen ska beslutet inte anses innebära något egentligt ställningstagande i skuldfrågan. Det innebär bara att det i vart fall inte bedöms möjligt att bevisa brott i domstol med gällande beviskrav.</p>

Om beslutsmotiveringar i disciplinförfarandet

Som ovan nämnts kan disciplinpåföljd inte följa på en brottslig gärning som någon dömts till ansvar för eller om en förundersökning har lagts ned av bevisskäl. I 18 § 2 stycket LOA sägs nämligen att om en gärning har prövats i straffrättslig ordning, får ett disciplinärt förfarande inledas eller fortsättas bara om gärningen, av någon annan orsak än bristande bevisning, inte har ansetts vara något brott. Det betyder att om beslutsmotiveringen är ”brott kan ej styrkas” så föreligger hinder mot att inleda disciplinförfarande. Vid den prövning av om disciplinförfarande skall inledas avskrivs därför sådana ärenden regelmässigt med motiveringen ”Hinder inleda disciplinförfarande”.

Tanken bakom denna reglering torde vara att det inte ska förekomma dubbla prövningar av skuldfrågan eller dubbla bestraffningar. Om grunden för att inte inleda en förundersökning eller att lägga ned en förundersökning är ”Gärningen ej brott”, föreligger emellertid inget hinder mot att inleda och fullfölja ett disciplinförfarande. Det har ju då inte gjorts någon egentlig prövning av skuldfrågan och inte heller är det aktuellt med straffrättslig sanktion. Detta hindrar ju inte att gärningen kan anses utgöra en tjänsteförseelse om arbetstagaren ändå har åsidosatt sina skyldigheter i anställningen enligt 14 § LOA. Om polismyndighetens bedömning är att gärningen inte heller kan anses innebära ett sådant åsidosättande eller att felet kan anses som ringa, blir beslutet att disciplinförfarande ej skall inledas med beslutsmotiveringen ”Ej tjänsteförseelse”.

Avskrivningsgrunden ”Ej anledning anta att brott har förövats eller föreligger” är svårare att tolka i förhållande till frågan om hinder för disciplinförfarande föreligger. I denna beslutsmotivering skulle nämligen kunna ligga såväl en bevisvärdering som en rent straffrättslig bedömning av gärningen. Användningen av beslutsmotivering för dessa båda bedömningar torde nämligen inte ha varit helt konsekvent genom åren.

Polisförordningens uppförandeparagraf

4 kapitlet 1 § polisförordningen (SFS 1998:1558) – ibland kallad ”uppförandeparagrafen” – har följande lydelse:

Anställda inom polisen skall i arbetet uppträda på ett sätt som inger förtroende och aktning. De skall uppträda hövligt, hänsynsfullt och med fasthet samt iaktta självbehärskning och undvika vad som kan uppfattas som utslag av ovänlighet eller småaktighet.

Att bestämmelsen finns i polisförordningen och inte i polislagen innebär inte att den skulle vara mindre bindande än en lagbestämmelse. Det finns dock ingen speciell sanktion kopplad till bestämmelsen. Den som inte följer den ”uppförandekod” som kommer till uttryck i den kan istället bli föremål för sanktion antingen i det straffrättsliga systemet om gärningen bedöms som brott i form av tjänstefel (eller i vissa fall förolämpning) eller i det disciplinära systemet om gärningen anses innefatta en tjänsteförseelse. Som framgår av redovisningen av praxis kring tjänstefelsbrottet ovan, är det

dock mycket ovanligt att gärningar som ”endast” utgör brott mot uppförandeparagrafen bestraffas som tjänstefel – sannolikt på grund av att de i de flesta fall bedöms som ringa.

Emellertid torde motsvarande bedömning ofta göras även i ärenden om disciplinpåföljd. En genomgång av refererade fall från PAN under åren 2003 – 2006 visar nämligen att det endast i begränsad omfattning har genomförts ett formellt disciplinförfarande när det varit fråga om att en polisman har brutit mot uppförandeparagrafen. När så ända har skett har det mestadels gällt polismän som uppvisat polislegitimation eller polisbricka utan samband med tjänsten. Därutöver förekommer under dessa år endast ett par enstaka fall som gäller uppförandeparagrafen. Ett av dem gällde en polisinspektör som uppträtt på ett olämpligt sätt i samband med ett läkarbesök och som ålades disciplinpåföljd i form av löneavdrag (PAN 2003:9). Ett annat gällde en polisinspektör som i samband med stoppande av fordon uppträtt på olämpligt sätt och använt olämpligt ordval (bl.a. svordomar) gentemot en trafikant. Felet bedömdes dock som ringa med hänsyn bl.a. till att polismannen kände stor rädsla vid tillfället (PAN 2004:11).

Emellertid åberopas bestämmelsen inte sällan av JO i ärenden där klagomål anförts över en polismands handlande, vilket konstateras i en av de få kommentarerna som finns till bestämmelsen i den juridiska litteraturen. I samma kommentar sägs samtidigt att man måste hålla i minnet att det i trängda situationer kan vara svårt att tillgodose de uppförandekrav som bestämmelsen innehåller. Det

sägs här vara snarare en utbildningsfråga än en fråga där man uppnår det åsyftade resultatet genom en författningsreglering (Berggren & Munck 2009).

3. Insamling och bearbetning av data

Denna studie avser anmälningar mot poliser som arkiverats som internanmälningar i Skåne län. Underlaget består av en huvudstudie och två jämförande studier. I huvudstudien ingår samtliga arkiverade anmälningar från 2004 i Skåne. Anmälningar där det tydligt framgår att det inte gäller poliser är utelämnade och ingår således inte i studien. Anledningen till detta är att det är poliser, med sina speciella maktbefogenheter, som är studiens fokus. Ett fåtal anmälningar som utgör upprepning av tidigare anmälan liksom de som avser samma typ av kritik för samma händelse har slagits samman.

Därtill ingår elva anmälare som anmält tre eller fler gånger under 2004. För att undvika att dessa får en oproportionerlig påverkan på analysen, redovisas de separat.²⁰ Huvudunderlaget för 2004 består därmed av 610 anmälningar totalt.

Som jämförande studie används 138 anmälningar som gjorts under det första kvartalet 2006, dock utifrån färre variabler än de för 2004 (se nedan). Dessutom har vi använt en kartläggning från 2005 av-

²⁰ Dessa anmälare står sammanlagt för 62 anmälningar, vilka redovisas separat. Det totala antalet anmälningar i studien är således (672-62) 611 anmälningar.

seende anmälningar som behandlat bemötande i vid mening. Detta material ingår i en icke avslutad studie som genomförts inom Polismyndigheten i Skåne och består av 295 anmälningar som inkluderar poliser. Underlaget för 2006 och materialet från 2005 kommer i tillämpliga delar att användas som jämförelsematerial.

Bakom anmälningarna under år 2004 står totalt 520 anmälare, av vilka 496 har identifierats med namn och 450 med personnummer. I 38 av anmälningarna saknas anmälares personuppgifter. Här ingår ett tjugotal anmälningar utgår från anonymt tips spaningsuppdrag etc.²¹ I jämförelsematerialet för 2006 är 129 anmälare identifierade. Resterande 6 är anonyma. För 2005 saknas personuppgifter om anmälare utöver kön och åldersgrupp.

Samtliga anmälningar har lästs hos polisens arkiv i Malmö. Dessa har sedan kompletterats med andra register (se nedan). Följande uppgifter har noterats:

- Kortfattad beskrivning av händelsen.

- Uppgifter om anmälares:

Namn personnummer, adress, kön samt relation till händelsen.²²

²¹Därtill finns 2004 en anmälan med 31 undertecknar som strukits från underlaget för antalet anmälare. Däremot ingår den i underlaget för antalet anmälningar.

- Uppgifter om de poliser som kan kopplas till anmälan.

I en del fall framgår dessa av anmälan, i andra har dessa identifierats av Internutredningsgruppen (IUG) d.v.s. den enhet som hantear anmälningar mot polisanställda i Skåne²³. I ett antal fall finns ingen direkt identifikation av anmälda. En sådan har emellertid med en viss osäkerhet skett via handlingar som återfunnits i anmälningsakten såsom PM från inblandade polismän eller dokumentation av gripande alternativt omhändertagande.

- Uppgifter om hanteringen av anmälan. (Gäller endast 2004)

Häri ingår brottsklassificering, beslut om förundersökning (FU) och förutredning²⁴, samt åklagarens motivering till detta. Vid FU eller förutredning har utifrån en egen klassificering noterats vilka typer av uppgifter som inhämtats. Därtill har beslut om disciplinär påföljd samt motivering till detta noterats.

Därefter har en egen klassificering av anmälarens avsikt med anmälan gjorts. Detta har skett utifrån en samlad bedömning av de handlingar som ingår i respektive akt. Främst utgår klassifikationen från anmälarens eller anmälarnas uppgifter i anmälan, i förekommande fall kompletterat med förhör med IUG. Därtill har i vissa

²³I vissa fall har uppgifter om personnummer kompletterats via folkbokföringsregistret. Uppgifter om anmälaren har dessutom för 2004 kompletterats med uppgifter om förekomst i den av Brottsförbyggande rådet administrerade misstanke- och lagföringsdatabasen.

²³ Se s. 15.

²⁴ För förklaring av förundersökning resp. förutredning se s. 22.

fall använts andra uppgifter i akten såsom LOB-protokoll²⁵. Från början arbetade vi med ett större antal kategorier som sedan sammanförts till statistiskt bearbetningsbara storheter. Noterbart är att dessa kategorier inte är varandra uteslutande *utan en anmälan kan återfinnas i flera kategorier*.

I de kategorier som redovisas i denna rapport har vi till att börja med gjort en uppdelning i myndighetsinitierade anmälningar och anmälningar från privatpersoner. Med myndighetsinitierade anmälningar avses när anmälan upprättats av polisman i tjänst och där det saknas en extern målsägare för vad misstanken avser. Här ingår bl.a. gods, pengar, handlingar eller bevis som försvunnit eller förstörts, kontrollanmälan i samband med speciell händelse, t.ex. rymning, självmordsförsök, skada i arrest, vådaskott, skada i samband med polisingripande, felaktig dokumentation eller hantering av rutiner och dataintrång.

Anmälningar från privatpersoner har klassificerats utifrån ett antal kategorier:

1. Bemötande inklusive överdriven våldsanvändning avser klagomål på hur poliser har agerat. I klagomål på polismans bemötande ingår bemötande som upplevts som *otrevligt* utan att det varit direkt riktat mot någon person, bemötan-

²⁵ LOB-protokoll: Dokumentation av omhändertagande enligt Lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m.

den som upplevts som *kränkande*, bemötanden som uppfattats som *diskriminerande* p.g.a. mottagarens kön, sexuella läggning eller etniska ursprung. Slutligen ingår beteenden som uppfattats som *hotfullt*. I överdriven våldsanvändning avses händelser där anmälaren uppfattar sig ha utsatts för onödig våldsanvändning eller av våld som inte stått i proportion till behovet inklusive hundbett.

2. Felaktigt ingripande avser klagomål på vad poliser gjort. Här kan ingå såväl missnöje med att ett ingripande gjorts som underlåtenhet att ingripa. Häri ingår även felhanterad anmälan, med vilket menas såväl missnöje med att en anmälan upprättats, anmälan eller anklagelse varit felaktig eller när polis inte tagit upp eller försökt undvika att ta upp anmälan.
3. Felhanterad utredning. I kategorin ingår klagomål på felaktigheter och partiskhet samt vägran att ta in uppgifter i utredning.
4. Förkommet gods eller pengar. Häri avses anmälningarna när anmälaren uppfattar sig ha blivit av med gods eller pengar som direkt följd av polisiär åtgärd inklusive när gods skadats. Detta kan ha skett i samband med beslag, avvisitation, husrannsakan, ingripande eller att det försvunna utlämnats till fel person.

5. Brott mot tystnadskod och datorintrång inkluderat förtal, att ha lämnat uppgifter till media eller att ha tipsat kriminella.
6. Utanför tjänsten avser anmälningar angående brott m.m. som den anmälde skulle ha begått utanför sin tjänsteutövning.
7. Övrigt avser anmälningar där det inte går att tolka anmälarens avsikt eller där det inte går att inkludera i några av kategorierna ovan och som var och en har så låg frekvens att de inte kan bilda en egen kategori. Exempel på det senare är mut- och trafikbrott.

4. Vilka anmäler?

I detta kapitel redogörs för studiens resultat avseende vilka som anmäler. Inledningsvis görs en distinktion mellan anmälningar från privatpersoner och myndighetsinitierade anmälningar. Därefter beskrivs anmälande privatpersoner utifrån variablerna kön, ålder och förmodad etnisk bakgrund. Vidare analyseras anmälarnas egna poliskontakter utifrån dessas brottsbelastning och förekomst i misstankeregister. Kapitlen avslutas med en beskrivning av de frekventa anmälarna, d.v.s. de som under 2004 anmält tre eller flera gånger.

Anmälningar från privatpersoner respektive polismyndighet

Privatpersoner m.fl.²⁶ står för merparten av anmälningarna 2004 (85 %).²⁷ Resterande del är initierade av polismyndighet.²⁸ Motsvarande fördelning återfinns i jämförelsematerialet för 2006.²⁹ För 2005 är samtliga anmälningar gjorda av privatpersoner.

²⁶ Här inkluderas enstaka anmälare som gör sin anmälan åberopande sin befattning hos annan juridisk person än polisen, t.ex. läkare som haft synpunkter på polisens agerande.

²⁷ Detta motsvarar 506 anmälningar av totalt 610 st.

²⁸ Gränsen mellan organisationsinitierade anmälningar och sådana från privatpersoner innehåller emellertid gråzoner. I materialet utgår 5 procent av anmälningarna från anonyma tips, underrättelseuppslag etc. De har i studien klassificerats som anmälningar från privatpersoner. Om de istället inkluderas i gruppen organisationsinitierade ökar andelen till 20 procent.

²⁹ d.v.s. 117 av 138 anmälningar.

I 85 procent av anmälningarna från privatpersoner är anmälaren själva målsägare eller närstående till målsägaren (föräldrar, barn eller vän). Gruppen vittnen, tipsare och de som reagerat på något poliser gjort eller underlåtit att göra omfattar 11 procent. Motsvarande fördelning återfinns för första kvartalet 2006.

Kön, ålder och etnisk bakgrund

Av de identifierade anmälarna är ungefär tre fjärdedelar män i såväl huvudmaterialet som i jämförelsematerialen. Medelålder är 39 år, den yngsta är 14 år och den äldsta är 90 år. Som framgår av tabell 4.1 är andelen anmälare i de olika åldersgrupperna påfallande jämn. Medelåldern för 2006 är densamma. Däremot skiljer sig spridningen mellan de olika åldersgrupperna och den största andelen anmälare återfinns i gruppen 20-29 år och något färre i gruppen 30-39 år.

Tabell 4.1 Anmälares ålder uppdelat i åldersgrupper

Ålder	År 2004	År 2006
Upp t.o.m. 19 år	7 %	9 %
20-29 år	19 %	31 %
30-39 år	19 %	13 %
40-49 år	21 %	19 %
50-59 år	17 %	13 %
60 år och äldre	10 %	13 %
Ingen uppgift	5 %	3 %
Totalt antal anmälare	496	123

En bedömning av andelen anmälare som har någon form av invandrarbakgrund har gjorts genom att gå igenom anmälares namn. Av denna genomgång framgår att ungefär en fjärdedel av anmälarna såväl 2004 som 2006 har icke-nordiskt klingande efternamn och därigenom antas ha en invandrarbakgrund. Detta kan jämföras med att andelen invånare i Skåne med ett icke-nordiskt ursprung beräknas till 21 procent.³⁰ Med tanke på grovheten i denna mätmetod är det svårt att dra några långtgående slutsatser. Men resultatet ger en indikation på att anmälningsbenägenheten bland personer med invandrarbakgrund inte på något dramatiskt sätt skiljer sig från anmälningsbenägenhet hos övriga befolkningen.

Repressiva kontakter med rättsväsendet

Även anmälares förekomst i BRÅ:s databas över misstänkta och lagförda personer mellan åren 1995 och 2004 har studerats. Databasen består av uppgifter om förekomst av domar samt vilket lagrum det gällt för 85 procent av anmälarna. Däremot ger dessa data inga angivelser av tidpunkt för gärning eller dom. Därmed går det inte att koppla till den händelse som anmälan avser.

Varje lagrum har klassificerats i två grupper: de som normalt ger bötesstraff och de där fängelse normalt blir påföljden (om man i det senare fall bortser från det faktum att istället för fängelse ofta ut-

³⁰ Uppgifterna avser 2007 men inga dramatiska förändringar anses ha skett sedan 2004. Av dessa är 13 procent födda utanför Norden, 8 procent har båda eller någon av föräldrarna födda utanför Norden. Källa: SCB Skånedatabasen via Christina Ripa, analytiker/ utredare, Region Skåne.

döms särskilda påföljder som t.ex. villkorlig dom och skyddstill-
syn). Med ”normalt” avses här vilken påföljd brottet erfarenhets-
mässigt ger utan hänsyn till förmildrande eller försvårande omstän-
digheter rörande själva gärningen.³¹

Som framgår av tabell 4.2 har nästan två tredjedelar under den ak-
tuella tioårsperioden inte blivit lagförda alternativt fått 1–3 domar
som normalt ger bötesstraff. De flesta av dessa avser trafikrelate-
rade bötesstraff. En tredjedel har blivit dömda för brott där fängelse
ingår i normalfallet. Av dessa har knappt hälften fått en dom. Res-
terande kan rubriceras som återfallsförbrytare i och med att de har
två eller fler domar.

Tabell 4.2 Anmälares från 2004 förekomst i brottsregistret under
1995–2004

	Antal	Andel
Ej dömda	216	48 %
1-3 domar böter	68	15 %
därav trafikrelaterade brott	43	
Fängelse	149	33 %
därav två eller flera domar	84	
Övriga	17	4 %
Totalt antal anmälare	450	100 %

³¹ Även en tredje grupp där det inte går att säga något om den normala påföljden har identifierats. 33 personer har blivit dömda enligt denna kategori. Klassificeringen har gjorts av två jurister vid polisutbildningen med erfarenhet som brottmålsadvokat resp. åklagare.

I tabell 4.3 redovisas de vanligaste brottstyperna för anmälarna från 2004 som en eller flera gånger blivit dömda för brott som normalt ger fängelsestraff. Även här dominerar trafikrelaterade brott, följt av tillgreppsbrott, narkotikabrott och misshandel. En fjärdedel av dessa anmälare har blivit dömda för olika former av våld eller hot mot tjänsteman (som vanligtvis brukar betyda poliser). 149 av anmälarna är berörda och det är dessa som återfinns i tabell 4.3.

Tabell 4.3: Typ av brott hos anmälare dömda till fängelse under 1995–2004³²

Brottsrubricering	Antal	Procent
Alla trafikrelaterade brott	81	54 %
BrB 8 kap Tillgreppsbrott	69	46 %
Brott mot narkotikastrafflagen	50	34 %
BrB 3 kap Brott mot liv och hälsa: misshandel, grov misshandel	53	36 %
BrB 17 kap. Brott mot allmän verksamhet: Våld eller hot mot tjänsteman, våldsamt motstånd, förgripelse mot tjänsteman	37	25 %
BrB 9 kap Bedrägeri och annan oredlighet inkl. häleri	28	19 %
BrB 10 kap Förskingring och annan trolöshet	16	11 %

BRÅ:s misstankeregister omfattar personer som bedömts som skäligan misstänkta för brott. Uppgift om skälig misstanke kan föras in

³² En anmälare kan vara dömd för flera brott, vilket förklarar att en summering av ”antalskolumnen” ger ett tal som överstiger antalet fängelsedömda i tabell 4.2.

i polisens register av ingripande polis alternativt efter kontroll av granskande (inre) befäl. Som ovan förklarat, utgör begreppet skäli- gen misstänkt en mellanvariant ifråga om misstankegrad. En tum- regel som används är att det krävs minst 50 procents sannolikhet att vederbörande begått det aktuella brottet för att man skall hamna här (Bring & Diesen 2009). Följaktligen är det fler personer som ham- nar i misstankeregistret än de som blir dömda. Det bör också påpe- kas att bedömningar av misstankegrader överhuvudtaget präglas av stor osäkerhet.

Misstankeregistret har här använts för att ge en indikation på anmä- larens erfarenhet av kontakt med polisen och dessutom i vilken ut- sträckning anmälaren är känd av polisen. Som framgår av tabell 4.4 har fyra grupper identifierats.

Tabell 4.4 Anmälares poliskontakter uppdelat i grupper under åren 1995–2004

Antal noteringar i misstanke- registret	Andel anmälare
0	37 %
1-3	23 %
4-9	17 %
10-	23 %

Den största gruppen utgörs av de som saknar noteringar. Tillsam- mans med gruppen med 1–3 noteringar utgör de en majoritet av anmälarna. Att under en tioårsperiod ha 1–3 poliskontakter anses enligt intervjuade poliser vara marginellt. För de båda grupperna är

det därmed mindre troligt att de tillhör den kategori som i polis-kretsar och av media brukar benämnas ”känd av polisen”.

För gruppen med 10 eller fler noteringar kan man däremot anta att de domineras av polisens återkommande klientel och därmed har stor erfarenhet av polisen likväl som de betraktas som välkända hos den. Gruppen med 4–9 kontakter får här betraktas som en mellan-kategori med enstaka poliskontakter, med reservation för de fall där dessa skett inom en mer begränsad tidsperiod. Vi återkommer till denna uppdelning när vi i kapitel 6 skall diskutera eventuella skillnader i mönster av vad man anmäler för.

Frekventa anmälare

Frekventa anmälare d.v.s. de som anmält tre eller fler gånger har som tidigare nämnts lyfts ur huvudmaterialet. Det är 11 personer som anmält 3–15 gånger vilket motsvarar ungefär 2 procent av antalet anmälare och 11 procent av antalet anmälningar från privatpersoner. Samtliga är män med en medelålder på 51 år. Majoriteten är lagförda 1-3 gånger och antas ha ett nordiskt ursprung.

För de 11 personer som anmält tre eller fler gånger går det att urskilja följande mönster:

- En ursprungshändelse som anmäls följs av två eller flera anmälningar som handlar om dåligt bemötande vid, alternativt felaktig hantering av, ursprungsanmälan. (fem fall).

Anmälararen anklagar i ett stort antal anmälningar bl.a. polischefer för att ha förfalskat utredning mot honom, planterat bevis och utsatt honom för brottsprovokation.

Från två anmälare har anmälningarna sitt ursprung i en enligt anmälarna felaktig hanterad vårdnadsutredning och att polisen inte skött polisanmälningen av socialtjänsten för dessa.

- Formuleringar i anmälan som tyder på bristande realitetsuppfattning eller psykisk insufficiens (6–7 fall). Detta gäller för alla de som gjort fyra eller fler anmälningar.

I ett antal svårtydbara och delvis osammanhängande handskrivna anmälningar anklagar anmälararen kritik mot bl.a. namngiven polis för maktmissbruk, överfall, olovligt frihetsberövande, olovlig kidnappning, olovligt beställt tid på "psykiatri" avdelning.

I fyra anmälningar som åtminstone delvis har en psykotisk karaktär kritiserar olika typer av polisagerande. Bl.a. anklagas polisen för människorov till mental sjukhus på 80-talet.

Jämförelsematerialet från första kvartalet 2006 ger tre anmälare som anmäler två gånger. Samtliga dessa återfinns bland dem som anmält tre eller flera gånger 2004.

5. Vad anmäler man för?

I detta kapitel beskrivs inledningsvis den preliminära klassificering som gjorts av IUG i de akter som upprättats med anledning av anmälningarna. Därefter redovisas de anmälningar som gjorts av polisorganisationen och de gjorda av privatpersoner. Ett antal exempel på anmälningar redovisas också. Dessa syftar dels till att illustrera vad som avses med de olika kategorierna och dels till att ge en mer allmän bild av floran av anmälningar.

Anmälningar utifrån Internutredningsgruppens klassificering

Den brottsrubricering som gjorts av IUG kan innehålla en eller flera olika brottsrubriceringar. Dessa domineras 2004 av rubriceringen tjänstefel. Därefter följer olika typer av misshandel som är betydligt färre. Därtill finns ett brett spektrum av brottsrubriceringar som var och en är för litet för att redovisas separat. Materialet från 2006 skiljer sig från 2004 såvida att brottsrubriceringen ”tjänstefel” är mindre frekvent. Detta kan emellertid bero på att man istället använt ”Brottsrubricering uppskjuten i avvaktan på utredning” vilket skulle motsvara skillnaden mellan 2004 och 2006 vad gäller tjänstefel. Fler fall har rubricerats som misshandel 2006.

Tabell 5.1 Prel. brottsrubriceringar utifrån IUG:s klassificering³³

	Andel 2004	Andel 2006
Tjänstefel	72 %	53 %
Misshandel	10 %	15 %
Stöld	7 %	7 %
Brottsrubricering uppskjuten	0 %	17 %
Ej misstanke om brott	4 %	1 %
Övriga rubriceringar	9 %	10 %

Myndighetsinitierade anmälningar

Även utifrån IUG:s klassificering av de myndighetsinitierade anmälningarna dominerar tjänstefel som brottsrubricering. Därefter kommer rubriceringen ”ej misstanke om brott”.³⁴ I 11 fall var rubriceringen dataintrång, vilket torde vara speciellt. De härrör nämligen från en granskning av RPS på de som gjort slagningar i samband med mordet på Anna Lindh. Nio anmälningar innehåll stöld som rubricering.

Som framgår av tabell 5.2 fördelar sig merparten av de myndighetsinitierade anmälningarna 2004 ganska jämt i två grupper utifrån

³³ Samma anmälan kan förekomma i flera kategorier.

³⁴ Den till synes märkliga brottskod 9050 med betydelsen ”Ej brott” skall enligt Brottskodningslistan användas för händelser som anmälts med brottskoden 0000 ”Brottsrubricering uppskjuten i avvaktan på utredning” och där det senare fastslagits att det anmälda förfarandet inte är brottsligt (BRÅ (2007).

den klassificering vi gjort d.v.s. kontrollanmälan i samband med särskild händelse och förkommet gods, pengar eller handlingar:³⁵

Tabell 5.2 Fördelning av myndighetsinitierade anmälningar 2004

	Andel
	n=104
Kontrollanmälan i samband med speciell händelse	29 %
Gods, pengar, handlingar eller bevis som försvunnit/förstörts.	28 %
Felaktigt ingripande inklusive felaktig anmälan	18 %
Dataintrång	11 %
Övrigt	14 %

Kontrollanmälan i samband med speciell händelse (30 fall).

Häri avses händelser som inte nödvändigtvis behöver innebära någon brottsmisstanke utan som görs rutinmässigt i samband med speciella händelser. Bl.a. allvarlig skada eller dödsfall i samband med tjänsteutövning skall alltid utredas.

Samtliga de 19 anmälningar som IUG klassificerat som 'ej misstanke om brott' ligger under denna kategori.

Brandlarm utlösts i förhørsrum. Troligen kortslutning i fotoutrustning

Vanligast är när någon skadats eller dött i samband med ett polis-ingripande (17 fall).

³⁵ För 2006 är underlaget för litet (21 anmälningar) för att någon meningsfull jämförelse skall kunna göras.

Man låg på väg och blev överkörd av polisbil. Polismannen sökte efter mannen sedan han avvikit från en fest och övriga deltagare blivit oroliga för honom.

Sju fall avser hundbett.

En misstänkt tjuv blev biten i underarmen av polishund i samband med gripande. Gripandet hade föregåtts av hundspårning från brottsplatsen. Den bitne hade flera gånger uppmanats att stanna men inte följt uppmaningen, varefter hunden skickats efter honom för ett s.k. fasttagande.

Därtill finns skjutning (5 fall), självmordsförsök i arrest (4 fall) och rymning (3 fall).

I samband med ingripande blev poliser attackerade av en folkmassa, varför en av poliserna kände sig nödsakad att avfira varningsskott.

Frihetsberövad förberedde hängning med sin tröja. Hängningsförsöket troligen otjänligt p.g.a. tröjans beskaffenhet och dess upphängning.

När en anhållen skulle föras in på stationen rymde han efter att han skulle få röka en cigarett då polismannen gick in efter tändstickor. Den andra polismannen bevakade en annan gripen.

Gods, pengar handlingar eller bevis som förvunnit eller förstörts (29 fall). I vissa fall föreligger misstanke om brott i andra kan det försvunna lika gärna ha förkommit i hantering p.g.a. slarv vara uttryck för felräkning etc.

Misstanke om stöld av fyra däck förvarade i polisens förråd för beslagttaget gods. Den som tagit däcken hade använt nyckel. Ett antal personer inom polismyndigheten hade tillgång till en sådan.

1000 kr försvunna ur anmälände polismans skåp. Eventuellt hade det handlat om felräkning enligt den som lämnat ut pengarna, som dessutom var osäker på summan. Anmälan gjord i tjänsten därför att brott eventuellt skett.

Fel ingripande inklusive felaktig anmälan (19 fall) innehåller sju fall då en person på felaktiga grunder kvarhållits i förvar:

Polis har fattat beslut om tagande i förvar av utländsk familj trots att utlänningsnämndens beslut om utvisning och förbud att återvända till riket inte längre gällde (tiden inom vilken familjen inte fick återvända hade löpt ut).

Efterlyst blir inte avlyst utan grips och hålls i två timmar. Ansvarig anger för stor arbetsbörda.

I sex fall kan anmälningsorsaken beskrivas som underlåtenhet att ingripa.

Kammaråklagare anser att polisanställd begått fel genom att inte kontrollera om svensk medborgare bosatt utomlands förekommit som efterlyst i samband med rapport för hastighetsöverträdelse.

Person misstänkt för drograttfylleri har frigivits utan att blodprov tagits. Ansvarig anmäler sig själv och hänvisar till missuppfattning och tidsbrist

De 11 fallen av dataintrång motsvaras av de som fanns i IUG:s klassificering.

I gruppen ”Övrigt” (15 ärenden) finns ett brett spektrum av enskilda ärenden. Fem av dessa rör interna förhållanden i polisorganisationen såsom att en polis har anmälts för att inte sköta sitt arbete och en anmälan om att polis har använt tjänstebil för privat bruk. I fem andra fall varav tre anmäler sig själva, har regelverk och rutiner åsidosatts genom vad som förefaller vara slarv. Bland återstående fall har en polis anmälts för att ha lämnat oriktiga uppgifter vid förhör, en annan för att göra privata besök hos häktad.

Anmälningar från privatpersoner

Nedan följer en sammanställning av vår klassificering byggd på tolkningar av anmälarens avsikt med anmälan. I denna kan samma anmälan återfinnas i flera klassificeringar. Av tabell 5.3 framgår att missnöje med bemötandet och klagomål på ingripande, utgör de vanligaste orsakerna till anmälan. Därefter kommer anmälningar där anmälaren menar att gods eller pengar försvunnit eller förstörts samt missnöje med hantering av utredning.

Jämförelsematerialet från det första kvartalet 2006 uppvisar i stort sett samma bild som 2004. Den största skillnaden är att överdriven våldsanvändning förekommer i 5 procentenheter fler anmälningar 2004 än 2006. Jämförelsematerialet från 2005 som genomförts av Polismyndigheten i Skåne är speciellt inriktat på bemötande. Antalet anmälningar som överensstämmer med vår klassificering överensstämmer emellertid i stort sett med de vi klassificerat för 2004.

Tabell 5.3: Fördelning av orsaken till anmälan utifrån egen klassificering.³⁶

Anmälningssorsak	Andel n= 506
Felaktigt bemötande, inkl. överdriven våldsanvändning	51 %
Felaktigt ingripande	39 %
Försvunnet/förstört gods/ pengar	12 %
Fel hanterad utredning	8 %
Brott mot tystnadsplikt mm	7 %
Utanför tjänsten	4 %
Övrigt	7 %

Bemötande, kränkning, våldsanvändning

Hälften av alla anmälningarna inkluderar klagomål om olika former av bemötande från polisens sida. Det handlar t.ex. om allmänt dåligt bemötande, provocerande beteende, kränkande uttalanden samt diskriminerande beteenden. Till kategorin har även förts anmälningar som rör obefogad våldsanvändning eftersom dessa explicit eller implicit även innehåller kritik mot polisens bemötande. Av anmälningarna som rör klagomål mot polisens bemötande innehåller drygt hälften även kritik om överdriven våldsanvändning inklusive hundbett.

³⁶ Samma anmälan kan förekomma i flera kategorier.

Otrevligt bemötande allmänt. I otrevligt bemötande ingår såväl allmänna klagomål på att poliser skulle ha uppträtt otrevligt och oprofessionellt som ett beteende som uppfattats som kränkande mot person.

Exempel på otrevligt bemötande:

Dottern blev stoppad och bötfälld för att ha cyklat utan lyse. Satte sig sedan på cykeln och cyklade vidare. Mamman tyckte att det var väl hårt att en polisman dagen därpå och i bryska ordalag meddelade henne att hon skulle bli bötfälld igen.

Anmälaren besökte kusin som körde polsk turistbuss på bussen. Civilklädd person (troligen polis) gick upp i bussen och sa att alla skulle lämna den. Anmälaren frågade vad det handlade om, den civilklädde polismannen sa "vet du inte det?" En annan polis började känna på anmälaren som frågade vad han höll på med – fick ej svar. Hon höll fast sin handväska och polismannen hotade med handbojor. Äldre polis visade sedan leg och sa att det gällde husrannsakan för brott mot alkohollagen.

Pojke sprang runt övergångsställe utanför skola och ropade "april april" till en polis. Polismannen stannade och tog tag i pojkens kläder, trampade sedan demonstrativt på pojkens jacka. Mycket aggressivt sätt enligt skolans rektor som anmäler händelsen till polis på besök. Vittnen fanns. Förhörd polisman ansåg sig ingripa mot bråkig pojke, tog bara tag i honom.

Exempel på kränkande beteende:

Anmälares dotter, 15 år hade på sin skola felaktigt blivit omhändertagen för narkotikabrott för eget bruk. Inget positivt svar i analysbesked. Enligt fadern var det olämpligt att belägga henne med handfängsel. Därtill hade hon utsatts för en

förödmjukande kroppsvisitering, tvingats klä av sig naken, utsatts för anal kontroll och fått höra om sin oduglighet som dotter. Enligt polisuppgifter uppfattades hon som narkotikapåverkad, varit hatisk mot polisen och i dåligt sällskap.

Anmälares kompis kontrollerades av två poliser. En av poliserna såg en handling tillhörande pappan och undrade hur anmälaren kunde umgås med knarkare och missbrukare. Fadern förekom ej i polisens register.

Anmälares råkar cykla mot enkelriktat, motorcyklist prejade in henne. Hon blev rädd, trodde det var en rånare. Mannen säger "är du helt hysterisk kärring, du körde ju för fan mot enkelriktat". Han identifierar sig sedan som polis.

I polisforskning har det påpekats att poliser uppfattar det som provocerande att få sitt sätt att sköta arbetet ifrågasatt. (Holmberg 1999, Finstad 2000, Granér 2004) I ett tiotal anmälningar kan man ana ett sådant förhållande:

Två poliser besöker anmälaren som målsägare i snatteriärende. När han ifrågasätter polisernas arbete säger namngiven polis "Du är kocko i huvudet".

Anmälares var ute och körde bil med sin sexåriga dotter. Han blev då stoppad av en polis som uppfattat att hans dotter inte var fastspänd i bilen. Efter att polismannen konstaterat att dottern varit fastspänd uppmanade han anmälaren att köra vidare. När anmälares bad om en ursäkt vägrade polismannen att lämna en sådan.

I några anmälningar kan man möjligen se en svårighet för aktuella poliser att sätta sig in i den andra partens situation med följd att agerandet kan uppfattas som okänsligt. Inte sällan sker detta i samband med att vederbörande tagit kontakt med polisen.

Polisman hade hindrat anmälaren från att kasta sig framför tåg, men efteråt sagt "nästa gång ta livet av dig istället för att fjanta".

Kvinna 82 år ringde och anmäler ofredande genom att någon bankar på fönsterblecket. Hon ifrågasätts emellertid med påståendet att hon förmodligen misstog sig beroende på sin ålder.

Anmälaren rapporterar dåligt bemötande i samband med anmälan om försvunnen sköldpadda.

Det finns emellertid enstaka anmälningar där det är oklart hur den klagande vill att poliserna skall agera, möjligen hade man förväntat sig en ursäkt.

Den klagande upplevde obehaglig och kränkande behandling i samband med poliskontroll. Polisbil stoppade anmälaren med sirener och helljus., Denne fick blåsa och visa körkort. Kontrollen avslutades med att polismannen önskade trevlig helg vilket målsäganden tyckte var en märklig kommentar.

Diskriminering avser här såväl verbala uttalanden som kränkande särbehandling på grund av etnicitet, kön eller sexuell läggning. I de 16 anmälningar som innehåller sådan kritik dominerar anmälningar p.g.a. etniskt ursprung.

I mail hänvisar "brevskrivaren" till sin utländska härkomst. Mannen var ute och körde med några kamrater, stannade vid brevlåda i X (invandrartät stadsdel). Bakom honom stannar civil bil, ut kommer man, lyser i ansiktet med ficklampa och skriker "hit med körkortet". På fråga vem mannen är svarar han "det skall du skita i. Så svarar man väl inte till en äldre man???" På ytterligare fråga vem

mannen var visade han pistol i byxlinningen. Två ytterligare målade polisbilar kom till platsen, poliserna lyste med ficklampa i mannens och passagerares ögon, frågade ut dem vad de gjorde där. Brevskrivaren frågade poliserna varför de var så aggressiva och fick svaret "Här är det omvänd rasism, här är det legalt att slå svenskar". Poliserna pratade vidare om sådana som ni... I förhör anger brevskrivaren att mailet inte var avsett som anmälan. Han ville bara peka på det allvarliga om poliser bidrog till motsättningar mellan polis och invandrare. Inga av de inblandade poliserna identifierade.

Anmälan per telefon: Anmälaren hade blivit stoppad av en polisman utan anledning. Polismannen hade visiterat anmälaren över hela kroppen och därvid vidrört anmälares könsorgan. Polismannen hade också uttryckt kränkande ord till anmälaren genom att säga att invandrare brukar ljuga och att anmälares bild skulle finnas på alla bensinstationer i Sverige om han ljugit för polisen. Polismannen har också gjort en hotfull gest mot anmälaren som i sammanhanget även blivit fotograferad.

Överdriven våldsanvändning. I 138 fall anges utöver otrevligt bemötande dessutom överdriven våldsanvändning, 10 procent av dessa utgörs av att någon blivit biten av en polishund. Av handlingarna framgår att sjukvården varit inkopplad i ungefär en tredjedel av de som anmäler för överdriven våldsanvändning (t.ex. läkarintyg i akten).

De flesta anmälningar avser händelser i samband med att anmälaren gripits eller omhändertagits. Av anmälningarna för överdriven våldsanvändning kommer dessa i stor utsträckning från anmälare med 10 eller fler poliskontakter. Dessa utgör 23 procent av alla anmälare men står för 37 procent av alla våldsanmälningar och 44 procent där kroppsskada ingår. Motsvarande siffror för de med 0–3

poliskontakter (60 procent av det totala antalet anmälare) är 39 procent av anmälningar om våld och 34 procent där man dessutom anger kroppsskada.

Exempel på anmälningar där anmälaren ingår i gruppen med 0-3 poliskontakter:

Anmälaren beskriver hur han greps av poliser med dragna vapen och fick handbojor utan anledning, misshandlades i polisbil, för att han påståtts misshandla sin fru. Gripen för misshandel och, kvinnofridskränkning. Enligt den anmäldes kollega var mannen stökig och aggressiv, skallade sig själv i baksätet. (Anmälaren ej dömd, tre noteringar i misstankeregistret varav åtminstone en kan härröra från det aktuella tillfället.)

I två separata anmälningar beskrivs en situation där 15 årig mopedist blir stoppad för att ha kört utan hjälm genom att bli påkörd av en polisbil så att mopeden tryckts in i en annan bil med spädbarn i. Pojken försökte fly men blev övermanad och slagen av kvinnlig polis. Under flykten kastar han en tändare på den förföljande polismannen. Enligt poliserna körde pojken på polisbilen vilket mot sägs av anmälarna och flera vittnen.

Exempel från kriminellt belastade anmälare:

Anmälaren fick lägga upp innehållet i sina fickor på polisbilen. En polis tog tag i hans nacke och dunkade ner honom i motorhuven 4–5 ggr, satte därefter på honom handfängsel. Poliserna hade dessutom ett kränkande sätt som att han var lägre stående, kallade honom "wigger" slang för vit nigger. Anmälaren drar sedan tillbaka sin anmälan "Det kommer ändå inte att gå vidare. Tyckte att de betedde sig som svin." Enligt polisuppgifter var anmälaren misstänkt narkotikapåverkad, gjorde motstånd, belades med handfängsel. Han hade vassa knivar i bäl-

tet men berättade inte det vid skyddsvisitation. Narkotikatest positivt. (Anmälaren har sju domar och 27 noteringar i misstanke- och lagföringsdatabasen.)

Anmälaren beskriver hur han blivit tvingad att lägga sig på marken, stampad på huvud, sprutad med pepparspray i öga och mun. Anmälaren spelade in händelsen på mobil, men poliserna raderade samtalet. En av poliserna hade vid gripandet sagt till ordningsvakter att "han har inte varit snäll mot våra kollegor". Anmälaren blev hotad i polisbussen. En av poliserna skulle ha sagt att anmälaren skulle dö. Anmälaren blev gripen för misshandel, aggressiv o våldsam enligt polisuppgifter. (Anmälaren har 25 domar och 154 noteringar i misstankeregistret.)

Anmälaren körde stulen bil, stoppades, men hann inte säga eller göra något för rän han blev utdragen och slagen med ficklampa. Han fick sår i huvudet och kraftiga blåmärken. (Anmälaren har nio domar och 32 noteringar i misstankeregistret)

I några fall kan våldsanvändningen uppfattas som ringa även om det inte kan uteslutas att den uppfattats som psykiskt traumatisk:

I samband med ingripande mot anmälaren stötte tjänstehunden mot hans högra lår så att rodnad uppstod. Mannen stökig och LOB:ad. kraftigt berusad enligt LOB-blankett.

Enligt anmälaren blev han blivit stoppad av patrull, beskylld av den ena polismannen för att köra våldsamt med ord som "djävlar vad ni kör". Kollegan hade hånskrattat. Den anmälde polismannen hade tagit kragen på anmälares jacka och skrikit "djävla idiot, du ska inte tro att du är någonting" "nästa gång ska du få på flabben, du ska få på fan" "du ska inte vara så djävla nosig". Han hade vidare puttat anmälaren hårt i bröstet. (bekräftas delvis av anmälares kompis, vittne). Jackan hade gått sönder. Enligt anmäld hade man stoppat bilen som kördes av en som var känd för att köra för fort i stadskärnan och påpekat att som

han körde var det var farligt för honom och för andra. I övrigt förnekas anklagelserna vilket även bekräftas av kollega. (Anmälaren är inte dömd men har 6 noteringar i misstankeregistret, varav en för vårdslöshet i trafik. Denna kan häröra från händelsen ovan).

Felaktigt ingripande

I knappt 40 procent av alla anmälningar från privatpersoner (198 st.) ingår kritik mot att poliser har gjort felaktigt ingripande. De handlar dels om kritik för utförda ingripanden och dels om missnöje med polisens underlåtenhet att ingripa. Som framgår av tabell 5.4 har dessa delats upp i klagomål på felaktigheter i samband med frihetsberövanden, övriga fall där anmälaren anser att poliser överträtt sina befogenheter samt fall där polisens underlåtenhet att agera kritiserats.

Tabell 5.4 Felaktigt ingripande 2004³⁷

	Andel n= 198
Felaktigheter i samband med frihetsberövande, felaktigt tagande i förvar och felaktig behandling i samband med detta.	34 %
Överskridna befogenheter utöver frihetsberövande: obefogad kontroll, och visitation, felaktigt avvisande, felaktigt beslag, felaktig husrannsakan	33 %
Underlåtenhet att ingripa, Ej tagit upp anmälan, bristande information	43 %

³⁷ Samma anmälan kan förekomma i flera kategorier.

Felaktigt frihetsberövande (67 fall). Felaktigheter i samband med frihetsberövande omfattar såväl omhändertagande enligt LOB eller Pl. 13§ som gripande för brott. Vanligtvis ifrågasätts grunden för gripandet, men kritiken gäller även behandlingen under förvaring, fått ligga naken i cell, nekats vård, kontakt med advokat etc.

I knappt hälften av fallen rör kritiken mot frihetsberövandet omhändertagande enligt LOB och i ett fåtal fall Pl. 13. Merparten av anmälarna tillhör kategorin med lägst antal poliskontakter, d.v.s. de har under den aktuella 10 årsperioden max. tre noteringar i misstankeregistret.

Kvinnlig anmälare var på restaurang, uppger att hon blev sexuellt ofredad av annan gäst och slog antagonisten i ansiktet. Hon blev omhändertagen av vakter och sedan omhändertagen enligt Lob. Hon fick kränkande tillmälen från poliser vid gripandet. Enligt en skrivelse från restaurangen uppträdde anmälaren mycket stökigt och var svårkontaktbar vid gripandet. Hon vägrade låta sig avvisas. Kvinnan var omhändertagen en timme.

Anmälaren kom med tåg till Helsingborg från Malmö för att se fotbollsmatch. Han klev av i Ramlösa och tog buss mot Stadium. Där uppger han att han stoppades han av polis, visiterades och anvisades av poliser enligt PL13 till buss till Helsingborg tågstation, blev tillsagd att han ej fick återvända till Helsingborg. Insatsen ej redovisad i protokoll.

Anmälaren uppger att hon gick förbi restaurang kom i dispyt med vakter som ej ville flytta på sig. Hon blev knuffad, knuffade tillbaka, och blev belagd med handfängsel av ordningsvakterna. Polis kom till platsen och körde henne till polisstation. De påstod felaktigt att hon skulle vara berusad. Hon ville ej sitta i cell p.g.a. panikångest, ville prata med läkare men fick det ej. Polis eller arrestvakt

kallade henne "gnetig gammal kärring". När hon släpptes sa arrestvakten "ut med dig din jävla kärring". Hon fick skador vid polisingripandet. Tagen för LOB "Svag spritdoft" och "Kunde ej ta vara om sig själv" enligt LOB-protokoll" Enligt polis vid arrest var hon skrämig, enligt vakter uppträdde hon provocerande.

I hälften av anmälningarna anser sig den eller de anmälda blivit gripna för brott på felaktiga grunder. Av dessa anser sig merparten dessutom ha utsatts för ett felaktigt bemötande och knappt hälften dessutom för överdriven våldsanvändning. Drygt hälften av de identifierade anmälnarna har 0–3 noteringar i misstankeregistret.

Anmälaran anser sig felaktigt gripen efter anklagelse om misshandel, Han greps hårdhänt av piket och avvisiterad på kränkande sätt: Han blev arresterad, begärde advokat samt att få göra alkotest men fick det inte. Bakgrunden var en ordväxling med städerska på nattöppet kafé. Enligt anmälaran blev han trakasserad av denne. Enligt städerskan hällde han kaffe på och slog henne. Vittne ringde polis som omhändertog mannen. Enligt anmälaran var vittnet sambo med städerskan.

Poliser har väntat på anmälaran utanför en butik. Tidigare hade anmälaran ombetts av butikspersonal att återkomma inom en timme angående köp av kontantkort till mobiltelefon. När anmälaran kom tillbaka trodde poliserna som väntade på anmälaran att mobiltelefonen var stulen. De tog med denne till polisstationen. Förundersökning mot anmälaran angående stöld av mobiltelefon blev nedlagd. Gripandet och beslag av mobiltelefon hävt av åklagare.

Anmälaran uppger att han blivit stoppad när han körde motorcykel. Tre poliser, bröt upp armen på honom. Han, belades med handfängsel och sattes i cell utan motivering. Han fick ej ut sina tillhörigheter utan blev senare tillsagd i anmälarans klubblokal att han kunde hämta dem. Vittne (flickvän) anges. Anmälaran hade skinnväst med motorcykelgängs märke på sig.

I 12 fall framförs klagomål på behandling i samband med omhändertagande.

I samband med en firmafest togs maken av ordningsvakter. När den anmälände maken ifrågasatte detta blev även hon tagen. Polis tog in henne och hon blev brutalt attesterad. Hon fick ingen hjälp i cellen trots att hon urinerat och bajsat på sig

Överskridna befogenheter utöver frihetsberövande (65 fall).

Kategorin innehåller ett antal exempel på polisagerande där den anmälände anser att poliser överträtt sina befogenheter:

I 24 fall innehåller anmälan klagomål på obefogad kontroll företrädesvis trafikkontroller och felaktig visitation. I merparten av fallen gäller kritiken även polisens bemötande enligt kategorin ovan.

Anmälaaren uppger att han blivit stoppad av en polisman utan anledning. Polis mannen visiterade anmälaaren över hela kroppen och vidrörde därvid dennes könsorgan. Anmälaaren blev fotograferad. Polismannen uttryckte kränkande ord till anmälaaren genom att säga att invandrare brukar ljuga och att anmälaarens bild skulle finnas på alla bensinstationer i Sverige om han ljugit för polisen. Polismannen hade också gjort en hotfull gest mot anmälaaren.

Kvinnlig anmälaare körde bil med hästsläp. Hon blev stoppad vid en flygande besiktning. Polismannen uttrycker enligt henne sin förvåning över att hon har ett BE-körkort samt att alkotesten visar grönt. En annan polis kollade bromsarna på släpet, påstod att påskjutsbromsen ej hade godkända värden och skrev ut ett förläggande. Vare sig bilverkstad eller Bilprovningen hittade några fel på brom-

sarna. Enligt sakkunnigutlåtande kunde bedömningen vara olika p.g.a. olika tekniska omständigheter och om släpet var lastat eller ej.

Felaktig husrannsakan (16 fall) anges när poliser utan anledning tilltvingat sig tillgång till bostad eller bil.

Husrannsakan i fel lägenhet trots att vicevärden gett tydliga instruktioner om vilken som avsågs. Patrullen hade sett namnet på dörren och inte kollat vidare.

Felaktigt beslag (10 fall)

Fått cykel som anmälts stulen tagen i beslag. Hade köpt cykeln. Ej fått något besked om cykeln.

Felaktigt avvisande (8 fall)

Anmälaren blev stoppad av vakt i kassan till varuhus, som påstod att han ej fick handla där, visiterad i affären. Två poliser ledde ut anmälaren till bil och körde runt honom för att sedan släppa honom vid park. Anmälaren talade ej svenska, visste inte var han var. Polsk zigenare, anges i KC-polis. Vakten hade nämligen känt igen anmälaren sedan tidigare. Han avlägsnades jämte PL 13.

Partiskhet i samband med tvist avses när anmälaren uppfattar att poliser oberättigat tagit någon annans parti (6 fall).

Polis har öppnat garage så att anmälares f.d. sambo kunnat ta bil det var tvist om äganderätten till.

Underlåtenhet att agera (85 fall) Underlåtenhet att agera handlar om klagomål på brist på agerande från polisens sida. Vanligast är att poliser inte tagit upp anmälan samt underlåtit att ingripa.

Anmälningar mot att polis vägrat ta upp eller försökt att undvika att ta upp anmälan omfattar 38 anmälningar. Poliser är i princip skyldiga att alltid ta upp anmälan om brott (undantagen är få och gäller fall när anmälningsmottagning uppenbart inte låter sig göras). I några fall har det funnits oklarheter om begränsningar i detta.

Anmälararen noterar hur polisanställd hade fått cement sprutad på sin bil. Vittne försöker få anmäla skadan men fick inte detta då det ej var hans bil.

Trafikolycka, anmäld smitning men skadan bedömdes som ringa och därmed ej som polisärende. Eftersom ingen trafikrapport upprättades ville inte försäkringsbolaget reglera skadan.

En fråga rör om man kan ta emot anmälan riktad mot sig själv:

Anmälararen uppger att ha utsatts för upprepade kränkningar av två namngivna poliser, "jävla koppartjyv" "tjyvdjävvel", "om du inte passar dig jävligt noga kommer vissa saker att hända". Han begärde att en annan polis som varit med skulle ta upp anmälan men denne vägrade. Polismannen motiverar att de inte kunde ta upp anmälan eftersom det berör dem själva

I några fall har anmälda poliser bedömt att de inte haft tid att hantera anmälan där och då.

Anmälararen beskriver att han vid 3:30-tiden sett svarttaxi-verksamhet, gått fram till en polisbil för att anmäla brottet men blivit anmodad att ringa Mona Sahlin istället. Därefter vevade man upp rutan. Mannen går till polisstationen för att anmäla bemötandet. Enligt den anmälda förhör man en man som uppger sig blivit misshandlad. Denne påstår att mannen som kom fram föreföll kraftigt berusad. Han förnekar "Mona Sahlin" men har sagt att mannen borde rösta för en förändring så att polisen får mer resurser.

I exemplet ovan bedöms anmälararen vara berusad. Utifrån intervjuer med poliser i yttre tjänst är man ibland obenägen att ta upp en anmälan på stället av berusade, eftersom man är osäker på anmälarens omdöme vid tillfället. (Visst rättsligt fog för att inte ta upp anmälan av en kraftigt berusad person finns också.) Exempel som tyder på detta återfinns i materialet:

Anmälararen hade – efter att ha utsatts för misshandel– övertalats av poliser och kompisar att göra anmälan om misshandeln och att åka med poliserna för att göra detta. Poliserna körde honom dock inte till polisstationen utan till bostaden. När anmälararen då frågade om sin anmälan hänvisade polismannen honom att göra denna nästa dag. Anmälararen frågade då efter ID på polismännen, vilket de vägrade visa. Han fick då gå till polishuset på natten för att göra sin anmälan. Vid efterföljande målsägandeförhör vill anmälararen inte medverka. Han uppger sig ha varit kraftigt berusad vid tillfället och han ångrar nu att han anmälde poliserna eftersom han i efterhand anser att de gjorde rätt som körde honom hem.

Anklagelser om partiskhet återkommer i några anmälningar av mer eller mindre konkret karaktär.

Namngiven polis anmäls då denne ifrågasatt att anmälaren ville göra anmälan angående misshandel av dotter. Dottern hade blivit sparkad efter att ha busringt på dörr. Anmälaren har en känsla av att polismannen känner gärningsmannen.

I 33 fall riktas kritik mot polisens underlåtenhet att ingripa. Kritiken gäller ett brett spektrum från att inte ha reagerat på felparkerade fordon till alltför sen reaktion när anmälaren begärt att polisen ingriper vid pågående inbrott, skottlossning och rattfylleri.

Polismän i radiobil har underlåtit att ingripa mot cyklist som cyklade mot rött ljus – detta trots att anmälaren påkallat insats från polismännens sida. Av polisens data framgår att patrullen haft annat uppdrag vid det aktuella tillfället.

Fördröjning på minst en timme från att skottlossning var anmäld tills en patrull skickades. Av IUG:s utredning framkom att anmälan inkom 1158 och patrull beordrades 1344. Inga uppgifter om orsaken.

Ej fått eller fått felaktig information avser när man anser sig inte ha blivit informerade eller fått felaktig information (14fall).

Anmälaren blev väckt kl. 0230 för att dottern var misstänkt för urkunds förfälskning (förfalskat leg). Hon skulle förhöras. Anmälaren erbjöds vara med vid förhör men kunde inte. Hon blev utlovad att dottern skulle köras hem efter en timmes förhör. Kl. 09 på morgonen fick hon reda på att dottern istället gått hem till kamrat.

Försvunnet eller förstört gods och pengar

I 61 fall uppger anmälaren att varor eller pengar förstörts i samband med polisingripande. I majoriteten av fallen rapporteras försvunna eller stulna tillhörigheter såsom pengar, klocka eller smycke, me-

dan i en tredjedel av fallen anmäls skador i samband med polisinsgripande t.ex. att kläder eller mobiltelefon gått sönder. Förlusten sätts i samband med gripande eller förvar (LOB eller häkte) i vardera 15 fall och husrannsakan i 11 fall.

I ett tiotal av dessa kan man emellertid ifrågasätta anmälan eftersom försvunnet gods har återfunnits, anmälan avser sådant som försvunnit för mer än 10 år sedan eller för att anmälares uppgifter inte stämmer överens med den dokumentation polisen gjort vid gripandet eller beslaget.

Felaktigt föreläggande och felaktigt hanterad utredning

Felaktigt föreläggande och felaktigt hanterad utredning innefattar olika fel som anses begångna i samband med brottsutredning eller bötesföreläggande.

I tio anmälningar framför anmälares kritik mot att ha blivit misstänkt för brott eller för påståenden som finns i utredningen.

Namngiven polis har skickat kallelse till anmälares om förhör angående ofredande. Anmälares uppfattar detta som en falsk anklagelse. (Anmälares dömd för sexuellt ofredande och har åtta noteringar i misstankeregistret.)

Anmälares anklagar "chefsutredare" för att påstå att denne skulle ha plågat svärdottern. (Anmälares ej dömd, en notering i misstankeregistret angående misshandel)

I åtta fall klagar anmälaren på att förundersökning inte inletts eller att ärendet avskrivits.

Anmälaren hade fått sitt hus brandskadat p.g.a. vårdslöst handhavande av nyårsraketer. Han klagar på att polisen avskrev ärendet efter en vecka samt att polis inte blev kallad till olyckan, att man ej knackat dörr, ej hört hyresgäster och att man tillåtit raketer trots att det är förbjudet.

I andra fall klagar anmälaren på polisens sätt att sköta brottsutredning:

Anmälaren anger att den anmälda varit partisk i samband med brottsutredning som gällde misshandel och olaga hot där anmälaren var målsägande. Hon uppger också att den anmälda polisen skulle ha lämnat integritetskänsliga uppgifter till hennes f.d. make samt undanhållit bilder och rättsläkarintyg så att dessa inte kom fram vid påföljande rättegång

Anmälaren anser sig ha blivit dömd för misshandel p.g.a. undermålig utredning. Utredaren har ej undersökt uppgifter anmälaren lämnat. Han anger att han anmäler nu eftersom det är enda sättet att få upprättelse.

Brott mot tystnadsplikt och dataintrång

I 28 fall anmäls poliser för att på ett otillbörligt sätt ha lämnat ut uppgifter eller för att gjort sökningar i dataregister. Merparten, d.v.s. 18 av dessa, handlar om att enskilda poliser till utomstående personer skulle ha lämnat uppgifter som skulle vara skadliga för anmälaren alternativt målsägaren.

Mor misstänker läcka från polishuset när hennes son blivit häktad. I förhör med sonen anges att av honom namngivna personer och detaljer kommit ut.

Anmälaren gripen i en stulen bil tillsammans med kvinna. Kvinnlig polis frågade kvinnan i förhör om hon visste att anmälaren hade hepatit C. Hon hade även ringt och berättat att anmälaren suttit i fängelse, är dömd för kvinnomisshandel och var värsta sortens narkoman. Förhørsledaren förnekar.

I nio fall handlar anmälan om läckor från polisen till media. Eftersom det i de flesta fall är lagligt att läcka uppgifter ur brottsutredningar m.m. hos polisen enligt den grundlagsstadgade s.k. meddelarfriheten, blir det inte aktuellt att inleda förundersökning i dessa fall eftersom gärningen inte är brottslig. Dessutom finns det grundlagsregler om skydd för dem som ”läcker”.³⁸

Polisman har i intervju i lokalradion uppgett att en av bilisterna vid en dödso-lycka var misstänkt för rattfylleri. Anmälarens son var den enda överlevande och testats med negativt resultat

I fyra fall framförs misstankar om att polis har gjort slagningar om personer i polisens register.

Anmälaren hade träffat f.d. flickvän och dennes nuvarande pojkvän som är polis och som sagt att han visste att anmälaren haft fotboja och vad denne tidigare gjort. Därefter hade pojkvänner skickat SMS vars innehåll gett honom intryck att denne gjort slagningar på honom i belastningsregistret.(Anmälaren har tre domarangående hemfridsbrott och ofredande och 15 noteringar i misstankeregistret angående brott mot besöksförbud.)

³⁸ Meddelarfrihet & meddelarskydd: Skydd enligt Tryckfrihetsförordningen för personer som lämnar uppgifter till media. Det finns en grundlagsskyddad rätt att göra detta även betr. sekretessbelagda uppgifter (bortsett från uppgifter med särskilt starkt sekretesskydd). Det är olagligt att forska efter personens namn eller att rikta repressalier mot denne.

Utanför tjänsten

I tolv fall avser klagomålen handlingar poliser skulle ha gjort utan direkt koppling till sin tjänsteutövning.

Anmälare menar att namngiven polis lurat anmälaren i samband med att denne sålt sin bil till den anmälde. Hon fick aldrig fullt betalt för bilen, bara 1000 kr av överenskomna 10 000 kr. Anmälaren menar att den anmälde utnyttjat sitt förtroende som polis.

Övriga anmälningsgrunder

Gruppen övrigt innehåller 30 anmälningar som inte kunnat klassificeras på annat sätt. I sju fall sker anmälan av polisanställda p.g.a. stöld i polishus. Ingen gärningsman har identifierats. Stölderna avser persedlar eller mindre summor pengar. I två fall rapporteras att polislegitimation stulits. Sex anmälningar handlar om att anmälaren uppfattar att poliser begått trafikbrott, fyra av dessa avser fortkörning. Två anmälningar handlar om kritik av chef. I åtta fall är anmälan alltför vagt formulerad för att det skall kunna fastställas vad denna handlar om.

Ogrundade anmälningar?

Av inventeringen av polisens uppfattning om anmälningar återkommer uppfattningen att anmälningar mot poliser ofta anses vara ogrundade. Flera intervjuade poliser beskriver händelser de haft inblick i och som lett till en anmälan men som de undantagslöst ansett vara obefogade. Däremot hade de varit med om händelser där en anmälan hade varit befogad, men som aldrig anmäldes.

Skälen till de ogrundade anmälningarna varierar enligt de intervjuade poliserna. Det kan vara uttryck för bristande kunskap om polisens skyldigheter och rättigheter, handla om trivialiteter eller anmälningar som uttryck för psykisk sjukdom. En annan uppfattning att många anmälningar är påhittade av polisens återkommande klientel, motiverade av hämnd eller för att sätta sig i respekt. Nedan följer en genomgång av anmälningar som på olika grunder kan diskuteras.

Gärningen ej brott

En av åklagarens tydligaste motivering för att lägga ned en förundersökning är ”gärningen ej brott”. Denna motivering används emellertid mycket sparsamt bland de anmälningar som undersökts i denna rapport. Endast i fem anmälningar 2004 och i sex anmälningar 2006 finner vi denna motivering. Företrädesvis används den i samband med myndighetsinitierade anmälningar. I två av anmälningarna för slagning i polisens register i samband med mordet på utrikesminister Anna Lind konstateras t.ex. att dessa gjorts som del av den anmäldes tjänsteutövning.

Åklagarens bedömning framstår som försiktig. Utifrån en av oss gjord försiktig skattning av det insamlade underlaget torde omkring 15 procent av anmälningarna avse händelser som inte är brottsliga överhuvudtaget. Detta hindrar emellertid inte att beteendet kan uppfattas som olämpligt.

Ringa tjänstefel

Som framgår av den juridiska genomgången av olika former av tjänstefel är kraven relativt hårda för att ett tjänstefel skall bedömas som brottsligt och falla under allmänt åtal.³⁹ Utifrån vår försiktiga skattning av anmälningar framgår att det i åtminstone i en tredjedel av anmälningarna går att anta att tjänstefelet går att bedöma som ringa.⁴⁰ Exempel:

Anmälaran, polisanställd har blivit av med sin cykel som han haft uppställd på polishusets gård. Cykeln har i likhet med ett antal andra cyklar som uppfattats som övergivna omhändertagits och sålts av polismyndigheten. I åklagarens motivering anges att "Anledning saknas anta att uppsåtligt brott begåtts. Beträffande oaktsamt tj.fel. saknas anledning anta att straffbar gärning begåtts även om det i något fall skulle ha förekommit att namnförsedd cykel tagits omhand."

Anmälaran klagar på oförskämt uppträdande vid trafik kontroll och beskriver den anmälde polisen som "Hysteriker med bristande el. obefintlig känslokontroll och någon form av auktoritetsstörning". Åklagaren anger ej anledning anta straffbar gärning.

Anmälaran vill ej medverka

I drygt 40 fall vill anmälaran inte medverka i utredningen. Vanligast är att vederbörande inte hört av sig trots kallelse (19 fall). Majoriteten av dessa har flera noteringar i misstankeregistret. Det kan naturligtvis finnas olika skäl till detta. Anmälaran anser kanske att

³⁹ Se s. 17 f.f.

⁴⁰ Skattningen av antalet ringa tjänstefel är gjord utifrån det insamlade underlaget utan tillgång till originalakterna.

medverkan inte är mödan värd eller har omprövat sitt beslut att anmäla.

I samband med gripande anger anmälaren att hon blivit misshandlad genom slag i magen och fasthållen med polisgrepp. Hon kände smärta i magen och fick blödningar från underlivet. Tagen på bar gärning vid källarinbrott men förnekar brott. Ej hört av sig trots två kallelser.

Olika typer av motiv kan även återfinnas hos de 20 fall där anmälaren inte vill göra en anmälan eller aktivt vill ta tillbaka sin anmälan.

Polis hade hoppat ur buss, tagit hårt tag i anmälares vänstra nyckelben och brutit detta. Han blev beskylld för att ha pekat finger men gjort tecken för "whatever". Anmälaren ringde senare och sa att han inte ville medverka "det var nog mitt eget fel att det hände".

I några fall uppger anmälaren att det inte var dennes avsikt att upprätta en anmälan.

Brev där distriktsläkare på förekommen anledning ifrågasätter den rättsmedicinska kompetensen hos polisen i Lund. Brevet gjordes till anmälan för kritik av handläggning av dödsfall, men skulle enligt brevskrivaren ej uppfattas som en anmälan.

Anmälningar som följd av psykisk obalans

Utifrån en samlad bedömning av anmälares innehåll, karaktär och övriga handlingar i akten framstår psykisk obalans bidra till att anmälan görs i ett 20-tal fall. Alternativa förklaringar är att det är någon form av symbolisk protest eller skämt. Härtill kommer ytterli-

gare ett 20-tal anmälningar som återfinns i gruppen frekventa anmälare.⁴¹ Det kan vara anmälningar vars innehåll snarare tyder på paranoida vanföreställningar hos anmälaren än verkliga händelser. Det kan t.ex. handla om attacker från utländska spioner, anmälningar som är starkt affektiva och osammanhängande, orealistiska anspråk på ersättning etc.

Säpochef har uppdragit åt polisen i Frankrike att förfölja anmälaren. Dessa hade, sprutat in gas i hans lägenhet och färgat vattnet.

En man anmäler den FU-ledare som beslutat att FU ej skall inledas. Begär 24 tusen miljarder kr till Europeiska domstolen.

Övriga tveksamma anmälningar

I materialet finns ett 15-tal anmälningar som är oklara, substanslösa eller där det framstår som uppenbart att brott inte begåtts.

Anmälaren anser sig ha blivit trakasserad av grannen i nio år och har inkommit med ett antal anmälningar. Alla har dock lagts ned vilket anmälaren anser bero på att åklagare och polis skyddar varandra (oklart hur).

Allmänt hållet anonymt brev från vad som påstås vara två snart pensionerade poliser med diverse anklagelser om narkotikabrott, korruption, misshandel, felaktiga utredningar m.m.

⁴¹ se s. 38.

Det är ofta de myndighetsinitierade anmälningar som förefaller uttrycka en försiktighet hos polismyndigheten genom att rutinmässigt anmäla allt som annars kan leda till kritik.

400 kr saknas i samband med hantering av hittegods. Pengarna hittas sedan under ett upplockningsbord där de ramlat ner i samband med hittegodshanteringen.

Häktad hade vid frisläppandet felaktigt fått nyckel, lämnat tillbaka den, varefter den förkommit och sedan upphittats.

I andra fall framstår det som om anmälaren har begränsad insikt i polisens befogenheter och skyldigheter.

Anmälaren uppger att det i samband med ingripande mot honom försvunnit ett femtiotal sprutor och kanyler.

Fax där anmälaren anger att han känner sig kränkt över att få delgivning via uniformerad polis.

6. Anmälningmönster relaterat till ålder, kön, etnicitet och poliskontakter

I kapitel 4 redovisades anmälarna utifrån ålder, kön etnicitet och antalet poliskontakter. I det följande kapitlet jämförs dessa variabler med vad man anmäler för enligt vår klassificering som beskrivits i kapitel 5.⁴²

Anmälningmönster och ålder

Om vi studerar sambandet mellan ålder och de vanligaste orsakerna till anmälan (se tabell 6.1) kan ett visst mönster skönjas. I förhållande till materialet i sin helhet är kritik för felaktigt bemötande vanligast i de yngsta åldersgrupperna (upp till och med 19 år samt 20-29 år). Främst är det felaktig våldsanvändning som kritiserats. I materialet för 2004 utgör anmälningarna för överdriven våldsanvändning 27 procent av alla anmälningar. I åldersgrupperna upp till 19 år och 20- 29 år är emellertid andelen 53 respektive 38 procent. På motsvarande sätt är andelen anmälningar för överdriven

⁴² Beräkningarna utgår från en anmälare per ärende. I de fall det finns flera anmälare har denne valts utifrån i första hand ålder, i andra hand utifrån flest poliskontakter.

våldsanvändning betydligt mindre i gruppen 50 år och äldre. I jämförelsematerialet från 2006 återfinns motsvarande tendens.

I kategorin bemötande utan kritik för våld motsvarar fördelningen för de yngre åldersgrupperna den som gäller för hela materialet 2004, d.v.s. omkring 24 procent. Även fördelningen av felaktigt ingripande överensstämmer i stort med helhetsbilden även om åldersgruppen 30-39 år är större än materialet i sin helhet (46 % jämfört med 39 %).

Tabell 6.1 Anmälningmönster och ålder 2004⁴³

	Bemötande exkl. våld	Bemötande våld	Felaktigt ingripande
Oavsett ålder	24 %	27 %	39 %
Upp till 19 år	25 %	53 %	39 %
20–29 år	22 %	38 %	35 %
30–39 år	21 %	28 %	46 %
40–49 år	24 %	33 %	42 %
50–59 år	28 %	19 %	29 %
60 år och äldre	28 %	10 %	36 %

För de övriga anmälningssorsakerna är det något fler i åldersgrupperna – 29 som anmäler för ”Försvunnet eller förstört gods och pengar” samt i 50+ grupperna som anmäler för ”felaktigt hanterad utredning”. I övrigt är skillnaderna i förhållande till genomsnittet marginella.

Anmälningmönster och kön

I kategorin bemötande som helhet finns bara små skillnader mellan könen. Något fler kvinnor anmäler för felaktigt bemötande utan våldsanklagelser 2004 (23 % av alla män 30 % av alla kvinnor). I jämförelsematerialet från 2006 ökar skillnaden (20 % män och 36 % kvinnor) Motsvarande skillnad finns även i jämförelsematerialet för 2005.

På motsvarande sätt är det något fler män än kvinnor som anmäler för överdriven våldsanvändning. (30 % av männen och 24 % av kvinnorna). I materialet för 2005 är motsvarade siffror 39 procent för männen respektive 21 procent för kvinnorna.⁴⁴

Något större andel av männen har riktat klagomål mot poliser för felaktigt ingripande (42 % av männen respektive 34 % av kvinnorna). Vad gäller underkategorierna till felaktig ingripande⁴⁵ är skillnaderna dock marginella. I jämförelsematerialet för 2006 är underlaget litet och skillnaderna mellan könen marginella.⁴⁶

Anmälningmönster och etnicitet

I 26 procent av anmälningarna (123 st.) har anmälaren ett icke-nordiskt namn och har därmed antagits ha ett invandrarursprung.

⁴³ Samma anmälan kan förekomma i flera kategorier.

⁴⁴ I jämförelsematerialet för 2006 finns bara två kvinnor som anmäler för överdriven våldsanvändning

⁴⁵ Se s. 47.

⁴⁶ Att göra jämförelser med 2005 är inte tillämpligt eftersom urvalet är annorlunda.

Som framgår av tabell 6.2 skiljer sig anmälningmönstret mellan de med icke-nordiskt namn och övriga (inklusive ej identifierade anmälare) såtillvida att klagomål på bemötandet är vanligare bland de med invandrarursprung. Anklagelser om överdriven våldsanvändning är relativt sett nästan dubbelt så vanliga i gruppen med icke-nordiskt namn än bland övriga anmälare. Möjligen kan skillnaden delvis förklaras av att de med icke-nordiskt namn i genomsnitt är yngre än materialet i sin helhet (33 år respektive 39 år).

Tabell 6.2 Anmälningar för felaktigt bemötande, jämförelse mellan de med icke-nordiskt namn och övriga.

	Icke nordiskt namn	Övriga	Samtliga
Bemötande/våld	42 %	22 %	27 %
Bemötande exkl. våld	23 %	24 %	24 %
Bemötande samtliga	65 %	46 %	51 %
Antal	123	383	506

I jämförelsematerialet från 2006 är andelen anmälare med icke-nordiskt samma som för 2004. Liksom i materialet i övrigt är felaktigt bemötande och ingripande liksom våld de vanligaste anmälningssakerna. Med reservation för det lilla antalet 2006 (23 anmälare) är gruppen med icke-nordiskt namn även här större än gruppen övriga ifråga om bemötande. För jämförelsematerialet 2005 föreligger inga uppgifter om namn på anmälare. I kategorin

felaktigt ingripande är skillnaderna mellan de olika grupperna marginella. Samma sak gäller övriga anmälningsorsaker.

Anmälningsmönster och poliskontakter

Som framgår av tabell 6:3 ökar antalet klagomål för överdriven våldsanvändning med antalet träffar i misstankeregistret. Däremot är skillnaden liten i anmälningar för bemötande utan våldsinslag. Vad gäller klagomål för felaktigt ingripande i gruppen med 10 eller fler träffar i misstankeregistret, är anmälningsgrunden betydligt mer ovanlig i denna grupp än i materialet i sin helhet (19 respektive 39 procent av sin andel).

Tabell 6.3 Anmälningsmönster 2004 och noteringar i misstankeregistret

	Samtliga	0–3	4–9	10 -	Ingen uppgift
Andel av alla anmälningar	100 %	51 %	14 %	21 %	14 %
Bemötande alla	51 %	49 %	57 %	65 %	29 %
Bemötande exkl. våld	24 %	26 %	22 %	21 %	19 %
Bemötande inkl. våld	27 %	22 %	35 %	44 %	10 %
Felaktigt ingripande	39 %	45 %	42 %	19 %	46 %
Antal	506	259	72	105	70

För övriga anmälningsorsaker är skillnaderna marginella.

7. Vilka blir anmälda?

I detta kapitel har speciell tonvikt lagts på de frekvent anmälda, d.v.s. de som under hela undersökningsperioden blivit anmälda tre eller flera gånger. Dessa beskrivs utifrån verksamhet, tjänsteställning antal år i tjänst samt vad de blir anmälda för.

Av anmälningarna från 2004 har 423 poliser blivit identifierade i drygt hälften av antalet anmälningar. I jämförelsematerialet från första kvartalet 2006 är antalet något färre. I drygt 60 procent av fallen har för såväl år 2004 som år 2006 identifikationen skett via anmälan, förhör eller att IUG tagit fram uppgifter om namn. I resterande 40 procent har identifikationen skett via andra handlingar i ärendet såsom anmälningar, tjänstgöringsrapporter LOB-protokoll, PM etc. I det senare fallet finns en felkälla såtillvida att det inte behöver vara den eller de poliser som omnämns i ovannämnda dokument som avses i anmälan.

Totalt finns i våra data, inklusive jämförelsematerialet för 2005 och första kvartalet 2006, 624 anmälda poliser. Av tabell 7:1 framgår att i de flesta fall har anmälda poliser anmälts en gång under hela perioden 2004 – första kvartalet 2006.

Tabell 7.1: Antal anmälningar per polis, 2004 -2006

Antal anmälningar	Andel av de identifierade poliserna
1 gång	76 %
2 gånger	15 %
3 gånger	5 %
4–9 gånger	4 %

Frekventa anmälda

Frekventa anmälda definieras här som poliser som blivit anmälda tre eller flera gånger under hela perioden, d.v.s. 2004 – första kvartalet 2006. Av tabell 7.2 framgår att de flesta av dessa blivit anmälda tre gånger. Den mest anmälda hade blivit anmäld nio gånger under hela perioden.⁴⁷

Tabell 7.2: De mest frekventa anmälda 2004-2006

Antal anmälningar	Antal anmälda	Summa anmälningar
3	30	90
4	12	45
5	8	30
6–9	5	31
Samtliga	55	189

⁴⁷ I ett fåtal fall återkommer anmälningar mot samma polis från en anmälare. Dessa har räknats som en anmälan.

Den anmälda gruppen är homogen såtillvida att de flesta är män (95 %) som arbetar i yttre tjänst inkl. spaningsverksamhet (90 %). Hälften arbetar som patrullerande poliser,⁴⁸ 20 procent är hundförare, 11 procent i spaningsverksamhet och 9 procent ingår i piketstyrka. Gruppen domineras dessutom av erfarna poliser⁴⁹. Medelåldern är 40 år med i genomsnitt 17 år i tjänst.⁵⁰ Som framgår av tabell 7.3 har dock en fjärdedel fem år eller mindre i tjänst.

Tabell 7.3: Fördelning av antal år i tjänst hos de mest frekvent anmälda.

År i tjänst	Antal	Andel
0–5	13	24 %
6–10	4	7 %
11–15	14	25 %
16–40	22	40 %
Ingen uppgift	2	4 %

Vilken kritik riktas mot de frekventa anmälda?

Gruppen frekventa anmälda utgör 9 procent av alla identifierade anmälda. De förekommer i 21 procent av det totala antalet anmälningar från privatpersoner. I tabell 7.4 redovisas för såväl hela perioden 2004- första kvartalet 2006 vad de frekvent anmälda blir anmälda för och deras andel av resp. anmälningsorsak. Av tabellen framgår att gruppen är speciellt ofta förekommande i anmälningar

⁴⁸ Närpolis, ordnings- eller utryckningsverksamhet.

⁴⁹ 70 procent är polisinspektörer och 27 procent polisassistenter.

för överdriven våldsanvändning. Däremot avviker inte kategorin ”Felaktigt ingripande” nämnvärt från hela materialet. För övriga anmälningsorsaker ligger de frekvent anmäldas andel lägre.

Tabell 7.4: Anmälningsmönster frekventa anmälda fördelade på anmälningar

	Total	Frekvent an- mälda	Frekvent an- mäldas andel
Bemötande	549	134	25 %
därav våld	266	90	34 %
Felaktigt ingripande ⁵¹	239	43	18 %
Övriga orsaker	235	21	9 %

Tabell 7.4 utgår från antalet anmälningar. Om man istället utgår från de frekvent anmälda personerna förstärks bilden av bemötande och våldsanvändning som anmälningsorsak. Alla utom en har blivit anmälda för felaktigt bemötande och tre fjärdedelar dessutom för överdriven våldsanvändning. Drygt 60 procent har anmälts för bemötande och hälften för överdriven våldsanvändning tre eller fler gånger.

⁵⁰ Räknat på år 2006.

⁵¹ Vad gäller ”Felaktigt ingripande” och ”Övriga orsaker” är underlaget för 2005 ej tillämpligt eftersom urvalet utgick från bemötande.

8. Vad händer med anmälan

I detta kapitel beskrivs vilka anmälningar som avskrivs direkt respektive går vidare till förundersökning, typ av förundersökningsåtgärder samt utredningar av disciplinpåföljd.

Direktavskrivna anmälningar

Av alla anmälningarna 2004 avskrevs, som framgår av tabell 8.1, mer än hälften direkt eller efter det att viss datainsamling gjorts efter åklagarens direktiv (förutredning). Ett fåtal gick vidare till beslut om åtal. I jämförelsematerialet från 2006 ökade andelen avskrivna ärenden utan förundersökning till knappt 75 procent.

För avskrivna ärenden utan förundersökning dominerar såväl 2004 som 2006 avskrivningsmotiveringen ”Ej anledning att anta brott som faller under allmänt åtal”. För ärenden som gått till förundersökning tillkommer i knappt hälften av fallen motiveringar av typen ”Brott kan ej styrkas”.⁵²

⁵² För redogörelser av beslutsmotiveringar se s. 26.

Tabell 8.1 Avskrivningsmotiveringar⁵³

	2004 (n=610)			2006 (n=138)		
	Direkt- av- skriv- ning	Efter förut- redning	Efter förun- der- sökning	Direkt- av- skriv- ning	Efter förut- redning	Efter för- under- sökning
Alla anmäl- ningar	34 %	23 %	41 %	61 %	12 %	26 %
Ej anledning anta brott	31 %	20 %	20 %	53 %	10 %	7 %
Gärningen ej brott	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	4 %
Brott kan ej styrkas	2 %	2 %	20 %	6 %	1 %	13 %
Annat	1 %	1 %	1 %	4 %	1 %	2 %

Medianen för tidsåtgång för hantering av anmälningar som inte leder till förundersökning är nio dagar för år 2004 (medelvärde 22 dagar) från det att anmälan registrerats hos IUG. För anmälningar som går till förundersökning är medianen för motsvarande tid 73 dagar och medelvärde 96 dagar.⁵⁴

Förtrednings- och förundersökningsåtgärder

Förtredning genomfördes 2004 i ungefär en tredjedel av anmälningarna. 2006 minskade antalet till 20 procent. De vanligaste förtredningsåtgärderna var 2004 att olika handlingar togs in såsom

⁵³ Flera motiveringar kan förekomma till samma anmälan.

andra anmälningar som är aktuella för händelsen eller som berör den anmälade, tjänstgöringsrapporter, pm m.m. och tjänstgöringslistor. Därtill har förhör hållits i knappt hälften av fallen, t.ex. med anmälare eller vittnen,

Som framgår av tabell 8.2 är den vanligaste förundersökningsåtgärden i ärenden från privatpersoner 2004⁵⁵ ett eller flera förhör med anmälaren. Med tanke på att 17 anmälningar som gått till förundersökning kommer från anonyma anmälare som följaktligen inte kan höras blir det i praktiken drygt 70 procent. Förhör med polisanställd, vanligtvis kollega eller chef, ingår i drygt 60 procent av förundersökningsmaterialet. Därefter följer dokument av olika slag. Häri ingår tjänstgöringsrapporter, skriftliga redogörelser, andra anmälningar förundersökningar eller domar som kopplas till anmälan eller till den anmälade, tjänstgöringslistor m.m. som bland annat används för att identifiera person och plats.

Förhör med den anmälda sker i knappt 40 procent av fallen. Men med tanke på att det saknas en identifierad anmäld i drygt 30 procent av förundersökningarna blir det drygt hälften av de möjliga hörda som förhörs. Av dessa hörs ungefär 2/3 upplysningsvis och 1/3 som skäligen misstänkta. Vittnesförhör sker i en tredjedel av förundersökningarna och är vanligast bland anmälningar från privatpersoner m.m.

⁵⁴ Siffrorna avser alla veckodagar.

⁵⁵ För 2006 har inte några motsvarande uppgifter samlats in.

Tabell 8.2: De vanligaste förundersökningsåtgärderna 2004

	Alla	Org. initie- rade	Privat- personer
Förhör anmälare/ målsägare	53 %		66 %
Förhör polisanställd	62 %	76 %	57 %
Skriftlig dokumentation	41 %	38 %	39 %
Andra anmälningar, förundersökningar, domar	41 %	30 %	44 %
Förhör anmäld	38 %	36 %	39 %
Tjänstgöringslistor	40 %	23 %	44 %
Vittnesförhör	33 %	15 %	38 %
Totalt antal	258	53	205

Ett sätt att mäta omfattningen av en förundersökning är att se på antalet förhör. Dessa varierar mellan 0 och 19 förhör och genomsnittet är 2–3 förhör⁵⁶. Av tabell 8.3 nedan framgår att de flesta förundersökningarna inte är omfattande och att det görs färre förhör vid de myndighetsinitierade anmälningarna.

⁵⁶ Medelvärde är tre, medianen två förhör.

Tabell 8.3: Antal förhör vid förundersökning

Antal förhör	Privatpersoner	Myndighetsinitierade	Samtliga
0-1	25 %	45 %	29 %
2-3	42 %	38 %	41 %
4-5	19 %	11 %	17 %
6 eller fler	13 %	6 %	11 %
Totalt antal	205	53	258

Vilka anmälningar går till förundersökning

Det är vanligare att myndighetsinitierade anmälningar går vidare till förundersökning än anmälningar från privatpersoner (51 % respektive 41 %). I jämförelsematerialet från 2006, med dess betydligt färre fall som går till FU, är skillnaden emellertid marginell.

I tabell 8.4 redovisas utifrån IUG:s klassificering hur ofta de vanligaste enskilda anmälningstyperna går till förundersökning. Av denna framgår att beslut om FU oftast sker vid anmälningar om stöld och misshandel. Anmälningsgrunden ”tjänstefel” går till FU i ungefär 40 procent av anmälningarna. Det var färre anmälningar som gick till FU 2006. Detta avspeglar sig i en motsvarande minskning i de flesta anmälningstyperna. Med reservation för det lilla underlaget 2006 är minskningen dock marginell vad gäller misshandel.

Tabell 8.4 Andelen anmälningar som går till FU utifrån de vanligaste brottskoderna enligt IUG:s klassificering⁵⁷.

	2004		2006	
	n=610		n=139	
	Antal till FU	Andel till FU för resp. kategori	Antal till FU	Andel till FU för resp. kategori
Tjänstefel	176	40 %	21	28 %
Misshandel	36	61 %	12	57 %
Stöld	31	76 %	4	40 %
Övriga	45	34 %		
Totalt	258	42 %	37	27 %

Tabell 8.5 nedan innehåller en sammanställning av hur stor andel av anmälningarna som går till FU utifrån den klassificering av anmälares avsikt som vi gjort. I likhet med IUG:s klassificering kommer anklagelser för överdriven våldsanvändning oftare att leda till FU. Anmälningar som handlar om bemötande utan våld leder däremot till FU i färre fall än andelen för alla anmälningar resp. år. Felaktigt ingripande leder något mer sällan till FU. I likhet med vad som enligt IUG:s klassificering anges som stöld har emellertid de som innehållit klagomål på försvunnet eller förstört gods eller pengar i större utsträckning utretts 2004. Jämförelsematerialet för 2006 är härvidlag för litet för att några jämförelser skall vara motiverade.

⁵⁷ Flera kategorier förekommer i samma anmälan.

Tabell 8.5 Andelen anmälningar som går till FU (privatpersoner)

	2004		2006	
	Antal till FU	Andel till FU för resp. kategori	Antal till FU	Andel till FU för resp. kategori
Felaktigt bemötande	118	46 %	17	32 %
därav exkl. våld	44	37 %	3	12 %
därav våld	74	54 %	14	50 %
Felaktigt ingripande	72	36 %	14	33 %
Försvunnet/förstört gods/ pengar	33	54 %	3	27 %
Totalt	205	41 %	31	26 %

Disciplinpåföljd

I såväl materialet för 2004 som 2006 beslutas att inte inleda disciplinär utredning⁵⁸ med motiveringen ej tjänstefel eller liknande i omkring 70 procent av alla ärenden. Beslutet överensstämmer i nästan alla fall med åklagarmotiveringen ”ej anledning anta brott”. I en fjärdedel av alla fallen anges hinder att inleda disciplinär utredning som en följd av åklagarens nedläggningsbeslut ”brott kan ej styrkas” eller motsvarande. Tretton fall leder till någon typ av åtgärd. I fem fall fattas beslut om disciplinär utredning eller åtgärd. I

⁵⁸ För en redogörelse av disciplinpåföljd se s. 16.

ytterligare fem fall finns notering om att polisman skall erinras om vikten av ett professionellt agerande alternativt om att chef skall ta upp frågan med underställd. I tre fall uppmanas till översyn av rutiner. I materialet från 2006 leder granskningen av ärendet till två uppdrag om korrigerande samtal och i två fall att se över rutiner.

Den anmälde har i samband med ett ingripande där tårgas skulle användas, avlossat ett vådaskott med sitt gasvapen. Detta skedde i samband med att han skulle kontrollera om vapnet var säkrat. Projektilen gick i ofarlig riktning. Disciplinpåföljd i form av varning beslutad av PAN.

Den anmälde polismannen uppges ha bemött anmälaren på olämpligt, förolämpande och kränkande sätt. Det skulle ha skett i samband med att anmälaren visade upp trafikskador på sin bil och skrev anmälan om detta. Polismannen skulle bl.a. ha gett anmälaren en ordentlig utskällning och varit allmänt "otidig".

Ärendet läggs ned utan förundersökning med motiveringen "ej anledning anta brott...". Disciplinärendet läggs ned som "ej tjänsteförseelse" men med tillägget att polisområdeschefen åläggs att erinra berörd polisman om vikten av att i arbetet uppträda på ett sätt som inger förtroende och aktning samt att påminna om att man skall uppträda hövligt hänsynsfullt och med fasthet samt iaktta självbehärskning och undvika vad som kan uppfattas som utslag av ovänlighet eller småaktighet.

Moped har överlämnats till överskottsbolaget för försäljning trots att försäkringsbolaget var ägare. Detta har skett två gånger med samma moped. Ärendet läggs ned efter förundersökning med motiveringen "ej anledning att anta brott... Någon anmäld identifieras inte. I disciplinranskning noteras "ej tjänstefel" men med tillägget "Polisanmäld uppmärksammas ånyo på att införa rutiner för att förhindra att beslagtagna, registrerade EU-mopeder vid hävning av beslag försäljs istället för att återlämnas till reg. ägare".

Sammanfattande analys och diskussion

Tillgången till systematiska studier om anmälningar mot poliser är begränsad. Syftet med denna studie är att redovisa en inventering av de polisanmälningar som riktade sig mot poliser i Skåne mellan åren 2004 - 2006. I detta kapitel sammanfattas och diskuteras studiens huvudresultat. Detta sker bl.a. i relation till olika uppfattningar bland poliser om vad som ligger bakom anmälningarna.

Vem anmäler

I merparten av anmälningarna från privatpersoner är dessa själva målsägare d.v.s. den som anser sig drabbad av polisens agerande alternativt närstående (oftast föräldrar) till denna. Gruppen av medborgare som, utan att ha varit personligt inblandade, reagerar mot vad poliser gör begränsas till en tiondel av anmälningarna.

De flesta anmälningar görs av män, vilket motsvaras av att det är fler män än kvinnor som blir föremål för polisingripande.⁵⁹ Medelvärde på anmälarnas ålder är 39 år med ett påfallande jämn

spridning i åldersspannet 20-49 år. Härvidlag finns fler äldre anmälare än i tidigare studier (Norée 1999 Thomassen 1999).

Icke-nordiskt namn hos anmälaren har använts som en grov metod för att identifiera anmälare med invandrarbakgrund.⁶⁰ Utifrån detta har en fjärdedel invandrarbakgrund, vilket kan sägas motsvara icke-nordiska invandrares andel i Skåne som helhet. Om man däremot lägger till att vissa invandrargrupper i större utsträckning är föremål för polisens uppmärksamhet (Granér 2004, Sollund 2007) skulle detta tala för att gruppen skulle vara underrepresenterad ifråga om anmälningar. Däremot är anmälarna med icke-nordiskt namn yngre än underlaget som helhet med en medelålder på 33 år och betydligt fler i åldersspannet 20-29 år.

Ett återkommande antagande bland poliser är att det bland anmälningarna skulle finnas många s.k. rättshaverister som kontinuerligt anmäler poliser (Se även Norée 2000). Utifrån denna studie är de frekventa anmälarna få. De flesta anmälare har anmält en gång. De elva personer med tre eller fler anmälningar motsvarar

⁵⁹ År 2004 var t.ex. andelen män och kvinnor misstänkta för brott 80 procent resp 20 procent Källa: BRÅ (2007) *Personer misstänkta för brott efter kön, ålder och antal brott de misstänks för*.

⁶⁰ Att använda namn för att identifiera etniskt ursprung är naturligtvis en grov metod vad gäller det faktiska etniska ursprunget. Här kan persondata om vilka som är första respektive andragenerationsinvandrare vara att föredra. Detta kräver emellertid databaser vi inte haft tillgång till. Det intressanta här liksom i många andra jämförande studier är emellertid i vilken utsträckning man uppfattas och även identifierar sig som invandrare. Härvidlag torde namn tillsammans med språkbruk och utseende vara den vanligaste urskiljningsmetoden. Det egna namnet torde också vara viktigt för den egna identiteten.

2 procent av alla anmälare. Däremot står de för 9 procent av det totala antalet anmälningar vilket kan förklara antagandet ovan. I ungefär hälften av fallen handlar det om en grundanmälan och därefter följdansmälningar för att anmälaren anser att grundanmälan skötts på ett felaktigt sätt. För de som anmält fyra eller fler gånger, är anmälans form och/eller uppgifter i anmälan av sådan karaktär att man kan anta någon form av psykisk insufficiens hos anmälaren.

Ser man till anmälarnas förekomst i den av BRÅ administrerade ”misstanke- och lagföringsdatabasen” 1995-2004 framgår att majoriteten av anmälarna (cirka 60 %) saknar, eller bara haft ett fåtal repressiva kontakter med rättsapparaten. De är icke dömda, eller har dömts för ett brott som normalt ger böter och förekommer inte eller sällan i misstankeregistret. Ungefär en fjärdedel kan däremot antas tillhöra polisens återkommande klientel. De har tio eller fler noteringar i misstankeregistret och är oftast dömda för brott som normalt ger fängelse.

En uppfattning bland poliser är att dessa s.k. kändisar inte anmäler poliser. Men om man ser till fördelningen av antalet anmälningar finns det uppenbarligen en grupp av dessa som gör anmälningar. Däremot kan detta hundratal personer i enlighet med antagandet utgöra en minoritet av hela gruppen av polisens återkommande klientel.

Myndighetsinitierade anmälningar

De vanligaste orsakerna till de myndighetsinitierade anmälningarna karakteriseras som ”kontrollanmälningar i samband med särskilda händelser” följt av att ”gods, pengar handlingar eller bevis försvunnit eller förstörts”. Dessa utgör mer än hälften av de myndighetsinitierade anmälningarna. För kontrollanmälningarna framstår det som regel som att någon misstanke om brott inte skulle föreligga. Detta illustreras av att händelsen ofta kodats utifrån brottskodningslistans beteckning ”ej brott”. Vad gäller försvunnet gods m.m. handlar det ofta om ett så begränsat värde att det i ett annat sammanhang inte skulle leda till en polisanmälan. I några fall kan det handla om stöld, men i merparten av anmälningarna förefaller slarv vara en rimlig förklaring.

Ett vanligt antagande bland poliser är att en stor del av anmälningar mot poliser kommer från polisorganisationen utan att det skulle finnas utifrån kommande klagomål. Polisorganisationen skulle använda anmälningsinstitutet som en form av internkontroll. En återkommande uppfattning är dessutom att chefer för säkerhets skull upprättar en anmälan som ett sätt att hålla ryggen fri för att undvika eventuell kommande kritik. Liknande antaganden görs i en norsk granskning av internutredningar. (NOU 2009:12, se även Myhrer 2010). Enligt Sørensen (2004) grundar sig emellertid förfaringsättet på regelverket. Han menar att polisen enligt författning är skyldig att anmäla de allra flesta typer av klagomål mot polisanställda och att det bara är den mest generella kritiken som kan hanteras på andra sätt.

Ett förhållningssätt där man rutinmässigt anmäler skulle kunna bidra till att förklara att bara hälften av de organisationsinitierade anmälningarna går till förundersökning. Ett rimligt antagande är annars att det i polisorganisationen finns en större kunskap om vad som kan bedömas som brottsligt. Intrycket av att nämnda strategi tillämpas, förstärks av att bara 0-1 förhör görs i 45 procent av de myndighetsinitierade anmälningar som går till förundersökning.

Anmälningar från privatpersoner

I IUG:s klassificering utifrån BRÅ:s ”Brottskodningslista” (BRÅ 2007) dominerar ”tjänstefel” som anmälningsklassificering. Därefter följer olika varianter av misshandel.

Utifrån vår tolkning av anmälarens avsikt ingår olika varianter av bemötandekritik i ungefär hälften av anmälningarna. Utöver klagomål på bemötande ingår här kränkning och hot. Merparten av dessa anges som tjänstefel enligt IUG:s klassificering och anklagelserna torde falla inom ramen för ringa tjänstefel enligt lagstiftningen. Därtill kommer i hälften av fallen anmälningar som dessutom inkluderar överdriven våldsanvändning. Anmälningar för överdriven våldsanvändning är speciellt vanliga bland dem som är 29 år eller yngre liksom bland dem som tillhör polisens återkommande klientel.

Anmälningar för diskriminering, i första hand p.g.a. etnicitet, förekommer i 6 procent av anmälningarna. Med tanke på senare års de-

batt om rasism inom polisen är den låga siffran intressant. Ett liknande förhållande rapporteras från Norge (NOU 2009:12).

Kritik för felaktigt ingripande inkl. underlåtenhet att ingripa ingår i 39 procent av fallen. Av dessa utgör drygt 40 procent underlåtenhet att ingripa eller att inte ha tagit upp anmälan. Drygt en tredjedel anmäler polisen för felaktigheter i samband med frihetsberövande, felaktigt tagande i förvar och felaktig behandling i samband med detta. Av dessa anmäler i sin tur knappt hälften polisen för felaktigt omhändertagande enligt LOB. En tredjedel anmäler för överskridna befogenheter såsom obefogad kontroll, visitation, felaktigt avvisande, felaktigt beslag och felaktig husrannsakan.

Vad står detta för?

Det hör till polisarbetets villkor att varje form av repressiv maktutövning riskerar att upplevas som kränkande. Detta oberoende av hur motiverad åtgärden kan vara. Medvetet eller omedvetet kan den utsatte dessutom nedvärdera sin egen roll i det inträffade. Risken för att uppleva att man blivit kränkt av polisens agerande är sannolikt speciellt stor vid våldsanvändning liksom vid omhändertagande. Det går dessutom inte att bortse från att anmälningar som speciellt gäller våld är en del av anmälarens strategi för att hämnas eller för att få den egna saken att komma i bättre dager.

Motpartens agerande, tillfällig obalans eller en i övrigt stressad arbetssituation innebär dessutom en risk för att enskilda poliser vid

enstaka tillfällen kommer att agera på ett sätt som inte uppfattas som professionellt. Samma sak gäller provocerande konfrontationer med en fientlig omvärld. En felaktig tolkning av motpartens signaler kan leda till obefogad våldsanvändning etc. Dessa erfarenheter är sannolikt vanliga inom poliskollektivet. En återkommande uppfattning bland poliser är att en stor grupp poliser åtminstone någon gång agerat så att det skulle kunna ha lett till efterräkningar (Granér 2004).

Man kan även diskutera framför allt bemötandeproblem i termer av sättet att utföra polisarbete. Att se den andres perspektiv och det egna agerandet utifrån detta borde vara grundläggande i all människohanterande verksamhet. För framför allt för poliser i yttre tjänst torde emellertid detta vara tveeggat. De möter återkommande människor i existentiellt svåra situationer och gör ingripanden som kommer att innebära att man utsätter dessa för psykiskt och eventuellt även fysiskt lidande. För att undvika den egna existentiella ångest detta kan väcka utvecklas istället vad som kan beskrivas som kollektiva psykologiska försvar (Menzies-Lyth 1984). Den in-kännande förmågan ersätts av ett förhållningssätt där man gör sig okänslig för eller nedvärderande av den andra. Det kan även innebära att man som ett grundantagande utgår från att det är den andra som skall se situationen ur polismannens perspektiv (Granér 2004). Följden riskerar att bli att man uttrycker sig okänsligt, nedvärderande eller är för snabb att ta till våldsåtgärder.

Såväl internationellt som i Sverige beskrivs en arbetsstil som kännetecknas av en tuff attityd och som utmärks av ett upprätthållande av polisauktoriteten via underkastelse och rädsla (Reiner 2010, Granér a.a.). I denna ingår även en låg tröskel för kränkande betende och att ta till våld. Holgersson och Knutsson (2007) menar att dessa poliser inte är vanliga men att de inte heller är unika. De kan påverka kollegor som inte orkar stå emot och kan söka sig till samma arbetslag där de förstärker varandras beteende. I vårt material (se nedan) finns en liten grupp poliser som anmälts tre eller flera gånger under undersökningsperioden. Nästan alla har blivit anmälda för felaktigt bemötande och 75 procent dessutom för överdriven våldsanvändning.

Liksom vid överdriven våldsanvändning kan bristande kunskap om polisens befogenheter vara en grund till anmälningar om felaktigt ingripande. Vad gäller underlåtenhet att ingripa som är den vanligaste enskilda anledningen i denna kategori kan dessutom kritiken vara riktad mot polisorganisationen snarare än mot enskilda poliser. Bristande rutiner eller andra prioriteringar har gjort att det önskade ingripandet uteblivit. Men anmälningar i kategorin kan även avspeglade en självständighet i förhållande till polisens formella skyldigheter. Man tar t.ex. inte upp en anmälan som uppfattas som trivial eller substanslös. Även LOB kan användas när det inte finns andra skäl för gripande, men utan att den avsedda faran för sig själv eller andra p.g.a. berusning kan anses föreligga. Sålunda förekommer vad man kan kalla för bestraffnings-LOB t.ex. när någon anses ha uppträtt provocerande,

bekvämlighets LOB som ett sätt att hantera en person som uppfattats som stökig, eller förebyggande LOB för någon som erfarenhetsmässigt brukar behöva omhändertagas om han får fortsätta att dricka.

Ogrundade anmälningar?

En föreställning bland poliser var att de flesta anmälningar skulle vara obefogade, uttryck för bristande kunskap, handla om trivialiteter eller uttryck för psykisk sjukdom. En annan uppfattning är att många anmälningar anses vara påhittade av polisens återkommande klientel, motiverade av hämnd eller för att sätta sig i respekt.

Vad som anses vara obefogade anmälningar är naturligtvis beroende av hur man betraktar det. Ur ett straffrättsligt perspektiv torde åtminstone en tredjedel av anmälningarna utifrån en försiktig skattning kunna hamna under kategorin ”ringa tjänstefel”. Därtill kan drygt 15 % av anmälningarna anses avse händelser som inte är brottsliga överhuvudtaget (alltså även bortsett från ringa tjänstefel). Därmed kan uppemot hälften av alla anmälningar handla om sådant inte innefattar brott i rättslig mening. Även om polisförordningens uppförandeparagraf (Pf 4:1) föreskriver att polisanställda skall uppträda hövligt och hänsynsfullt, iaktta självbehärskning och undvika vad som kan uppfattas som utslag av ovänlighet eller småaktighet, krävs det mer än nedsättande tillmälen som ”gubbjävel” och ”idiot” för att överträdelser skall bedömas som straffbara. För den utsatte liksom ur ett professionsetiskt perspektiv kan det däremot vara kränkande och därmed befogad grund för att göra en anmälan.

Ur anmälarens perspektiv är det dessutom oklart om det som behandlats som en polisanmälan verkligen är en anmälan om brott, eller om det snarare handlar om en önskan att påpeka kritikvärdiga förhållanden. I flera anmälningar framkommer att den kritik man framfört inte var avsedd som en anmälan – i varje fall inte som en brottsanmälan. I ett fåtal fall framstår det emellertid som om anmälan utifrån sitt innehåll behandlar triviala händelser. De flesta sådana anmälningar är emellertid myndighetsinitierade.

Av materialet framgår att ett 40-tal anmälningar i sin form eller innehåll har en sådan karaktär att dess sakliga grund kan ifrågasättas. Det kan t.ex. vara anmälningar som är så vaga att det inte framgår vad som avses eller anmälningar med beskyllningar som är så orealistiska att de snarare torde grundar sig på vanföreställningar. Av dessa kommer ungefär hälften från gruppen frekventa anmälare.

Poliser beskriver återkommande att de fått anklagelser med uppenbara felaktigheter och överdrifter riktade mot sig. Speciellt skulle sådana anmälningar komma från kriminella och ordningsstörare. Motivet till sådana anmälningar anses vara hämnd, försök att skrämmas, sätta sig i respekt, eller att få den egna saken att komma i bättre dager (Se även Myhrer 2010).

Av vår studie är det inte möjligt att fastställa i vilken omfattning dessa osakliga anmälningar finns representerade i vårt material. Möjligen kan man spekulera i hur stor gruppen ”hämndanmälnings-

ar m.m.” kan vara. Dessa behöver inte begränsas till polisens återkommande klientel. Men om man antar att beteendet skulle vara vanligast i den gruppen, kan konstateras att gruppen utgör 25-30 % av alla anmälare 2004. Om man dessutom antar att en ev. hämndanmälan skulle innehålla beskyllningar om allvarligt brott så har denna grupp gjort 14 % av anmälningarna om överdriven våldsanvändning och/ eller för att ha blivit av med pengar eller gods i samband med polisingripande. Givet förutsättningarna ovan skulle dessa utgöra det maximala antalet hämndanmälningar. Men det förefaller inte rimligt att anta att alla dessa skulle vara hämndanmälningar.

Vilka blir anmälda?

I bedömningen av antalet anmälda har vi uppgifter från såväl 2004 som 2005 och 2006. Uppgifterna för 2005 begränsar sig dock till någon form av bemötandeproblem.

I inventeringen bland poliser har framförts att det finns en liten grupp poliser som i oproportionerligt stor utsträckning blir anmälda. Påståendet implicerar att dessa har ett mer autonomt arbets sätt, bryter mot regler för polisarbete och inte tillämpar principerna om behov och proportionalitet. (Se även Holgersson m.fl. 2006). Men i inventeringen av polisens uppfattning anges även en strukturell faktor, d.v.s. att vissa poliskategorier såsom piketstyrkor och hundförare i oproportionerligt stor utsträckning är inblandade i dramatiska situationer med bl.a. våldsinslag. De skulle därmed i större utsträckning riskera att bli anmälda.

För hela perioden 2004-2006 har vi lyckats att identifiera vilka som har anmälts i ungefär hälften av antalet anmälningar. Av dessa har de flesta (76 %) anmälts en gång, medan 9 procent har anmälts tre eller fler gånger. Denna grupp om 55 poliser har getts en speciell uppmärksamhet i vår studie. Gruppen är homogen såtillvida att nästan alla är män som jobbar i yttre tjänst. 70 procent är polisinspektörer med en medelålder på 39 år och har i genomsnitt 16 år i tjänst. En fjärdedel har dock 0-5 års tjänst. Av de frekvent anmälda är 20 procent hundförare och 10 procent ingår i piketstyrka. En förklaring till att dessa båda grupper är överrepresenterade är att de i särskild stor utsträckning kallas in i problematiska händelser. Samtidigt utgör de en minoritet av hela yrkesgruppen, vilket snarare skulle tala för att de har en speciell arbetsstil.

De frekvent anmälda står för en oproportionerlig andel vad gäller bemötandekritik och då speciellt överdriven våldsanvändning. För hela perioden finns de representerade i knappt 20 procent av alla anmälningar men i en tredjedel av anmälningarna för överdriven våldsanvändning. För övriga anmälningsorsaker återfinns gruppen i inte i någon större utsträckning än övriga.

Vad händer med anmälan.

De flesta anmälningar leder inte till någon form av påföljd. I underlaget från 2004 fullföljdes förundersökningen för sex anmälningar eller 1 procent av samtliga. I mer än hälften av fallen 2004 avskrevs ärendena direkt eller efter förutredning medan cirka 40

procent gick vidare till förundersökning. I jämförelsematerialet för 2006 ökade andelen direktavskrivna anmälningar till 75 procent, vilket möjligen kan hänga samman med att den åklagarledda hanteringen av internanmälningar 2005 övergick till Riksenheten för polismål.

För direktavskrivna anmälningar var den vanligaste avskrivningsorsaken: ”Ej anledning att anta brott som faller under allmänt åtal”. För ärenden som gått till förundersökning tillkommer i knappt hälften av fallen motiveringar av typen: ”Brott kan ej styrkas”.

I debatten kring internutredningar har ett återkommande tema varit varför så få anmälningar leder till åtal eller fällande dom. Ofta är det åklagarens eller internutredningsenheternas arbete som ifrågasätts. I denna studie har det inte ingått att granska IUG:s hantering av anmälningarna eller åklagarnas bedömningar. I ett antal fall har vi emellertid varit undrande till varför anklagelser i anmälan inte tas upp eller varför ansträngningar inte gjorts för att vidta fler utredningsåtgärder. För att säkra tillförlitligheten och legitimiteten hos anmälningar mot poliser borde det vara angeläget att kontinuerligt sakkunniggranska internutredningar. I samband med utredningen kring Johan Liljequists död framkom t.ex. en rad diskutabla omständigheter.⁶¹ I en av JO genomförd inspektion hos dåvarande

⁶¹ Se t.ex. Dagens Ekos granskning av fallet med Johan Liljequist 2010, samt Töllborg (2010a). *En man i grön hatt eller Ämbetsmannahederligheten åter.*

Riksenheten för polismål 2010 framkom även en rad kritikpunkter.⁶²

Sett till vårt material i sin helhet är emellertid frågan om det är polisens och åklagarnas handläggning eller om det är systemet som skall ifrågasättas. För att åklagaren skall få väcka åtal i ett ärende krävs att denne på goda grunder skall kunna förvänta sig en fällande dom i domstol. Bevismässigt innefattar detta att åklagaren i domstolen ska kunna ställa det utom rimligt tvivel att den åtalade begått brottet.

I tillämpningen av lagstiftningen är kraven på vad som skall anses som straffbart tjänstefel relativt hårda. Därtill krävs antingen någon form av uppsåt eller oaktsamhet som utesluter många former av slarv. Underlåtenhet att ingripa som explicit eller implicit kan motiveras med prioritering av polisiära resurser är inte heller straffbart i de flesta fall. Som tidigare nämnts kan en stor del av anmälningarna i vårt material inte anses utgöra brott.

Om man önskar en mer repressiv hantering av anmälningar mot poliser, är det därmed i många fall inte åklagarnas bedömning som skall kritiseras, utan lagstiftningen.

⁶² JO (2010): Inspektion vid Åklagarmyndigheten, Riksenheten för polismål (Malmö), och Polismyndigheten i Skåne, internutredningssektionen, den 1-3 december 2010.

Vidare förutsätts åklagaren hushålla med utredningsresurser så att gärningar som från början inte bedöms som brottsliga ej heller utreds vidare. Därtill måste åklagaren – som en följd av ovan nämnda beviskrav - göra en bedömning av anmälan för att se om tillräcklig bevisning går att få fram eller om det t.ex. kan antas att det i slutänden endast står uppgift mot uppgift.

Dessutom är poliser en svårutredbar grupp ifråga om brott. I polisens uppgift ingår såväl att tillrättavisa som att använda våld. Därmed kan det bli svårt att bevisa att polismännen betett sig på ett juridiskt felaktigt sätt. (Norée 2000, Holgersson m.fl. 2006) Mycket av polisarbete sker emellertid utan offentlig insyn och utan att detta dokumenteras på ett oberoende sätt. Det är t.ex. de ingripande poliserna och dennes befäl som avgör om en person är så berusad att denne är oförmögen att ta vara på sig själv eller är farlig för sig själv eller andra. Åtminstone över 100 anmälningar i hela vårt material kännetecknas av att uppgift kan antas stå mot uppgift. Därtill försvåras utredningar mot poliser av att det alltså inom poliskollektivet torde förekomma en tystnadskod som innebär att poliser inte anmäler eller vittnar mot en kollega (Ekenvall B. 2008, Svenska Polisförbundet 2005).

Oberoende av tillförlitligheten hos de anmälningar som gjorts är det rimligt att anta att det dessutom finnas ett betydande mörkertal vad gäller händelser som skulle kunna bli föremål för anmälan (Norée a.a.). Allmänhetens kunskaper om polisens befogenheter kan antas vara begränsad. Hos framförallt poliser i yttre tjänst finns

dessutom en väldokumenterad självständighet i förhållande till lagstiftningen (Reiner 2010, Holgersson 2005, Finstad 2000, Holmberg 1999). Inom yrkeskollektivet finns kunskap kring hur man skall kunna motivera en insats så att det egna agerandet framstår som legitimt oberoende av om det ursprungliga agerandet var det. Att ”skriva fast sig” kontra att ”skriva sig fri” är uttryck i polisjargongen som illustrerar detta (Granér 2004).

Med stöd av ovanstående resonemang blir det återigen regelsystemet och den svårfångade informella polisorganisationen snarare än åklagarens handläggning som gör att få anmälningar mot polisanställda resulterar i åtal. Det skulle naturligtvis gå att öka andelen åtal mot poliser genom att man bevismässigt behandlar en polisman hårdare än andra. Detta är emellertid utomordentligt svårt att motivera ur rättssäkerhetssynpunkt och skulle dessutom strida mot grundläggande mänskliga rättigheter.

Men även polisers handlingar som anses olämpliga (tjänsteförseelse) utan att vara brottsliga kan prövas utifrån den prövning av disciplinpåföljd som polismyndigheten gör. I de allra flesta fallen följer polismyndigheten emellertid åklagarens beslut och gör en avskrivning med motiveringar som följer åklagarens. Polismyndigheten skaffar sig här inte något eget underlag för sin bedömning, utan har att använda den dokumentation IUG tagit fram. Detta kan förefalla märkligt eftersom åklagarens uppgift är att undersöka om brott begåtts och kan förvänta sig anpassa den information man tar fram efter detta. Man kan t.ex. tänka sig att det ifråga om tjänste-

förseelse är angeläget att identifiera den anmälde även om det inte är värt att lägga ner resurser på ur ett brottsutredande perspektiv. Vidare kan det vara motiverat att samla in ytterligare uppgifter även om åklagaren inte beslutar om förutredning eller förundersökning.

Repressiv eller proaktiv orientering

Den svenska hanteringen av anmälningar mot polisanställda är utpräglad brotts- och individorienterad. Utifrån vårt material förefaller det som att det mesta som kan uppfattas som klagomål behandlas som en anmälan. Frågan är emellertid om syftet med hantering av fel begångna av polisanställda i första hand skall vara att skyldiga fälls för brott eller om det är att felen skall upphöra, d.v.s. om strategin skall vara preventiv eller proaktiv. Den brittiska Independent Police Complaints Commission anger att:

Justice must be sure and proportionate. People who never make mistakes, never make anything. We discourage a blame culture amongst the police where even appropriate and carefully managed risks are avoided. "What can we learn?" is often a more useful question than "Who is to blame?" (Independent Police Complaints Commission (n.d.) *IPCC values.*)

Den ensidigt repressiva hanteringen är problematisk ur flera synvinklar:

Svårigheter att bevisa även allvarliga felhandlingar begångna av poliser gör att det framstår som uppenbart att internutredningssystemet bara marginellt förmår hantera dessa. Tvärtom riskerar den låga uppläringsprocenten att ge signaler till den (förhoppningsvisa) minoritet av poliser som tillämpar en utpräglat autonom arbetsstil, att detta kan ske utan risk. Holgersson (2005) anger att det bland poliser är en vanlig uppfattning att poliser som kontinuerligt betar sig på ett felaktigt sätt nästan alltid verkar klara sig. Detta medan poliser som i normalfallet betar sig på ett bra sätt, men som har ett enstaka medvetet eller omedvetet felbeteende, ofta blir åtalade och fällda. De med ett mer eller mindre kontinuerligt felbeteende skaffar en hög förmåga att undvika att deras beteende leder till juridisk repression.

Den ensidiga fokuseringen på individuella felhandlingar gör dessutom att man bortser från mer övergripande systemfel. I en norsk studie av anmälningar sammanfattas att:

”I nyere internasjonal politiforskning betraktes et ensidig fokus på «råtne epler» som et fokus på symptomer. Er kontrollmekanismene bare ute etter «å ta» enkeltpersoner, risikerer man å miste fokus på systemfeil og behovet for forbedringer i politiorganisasjonen. Uønskete og tragiske hendelser blir redusert til individuelle tjenestefeil. Fokus på «råtten eplekasse» («rotten barrel») er derimot fokus på årsaker som har opphav i organisasjon, ledelse og arbeidskulturer.”
(NOU 2009:12 s. 31)

Ett syfte som återkommer i utredningar av hanteringen av anmälningar mot poliser är att garantera allmänhetens tillit till polisen. Det är emellertid tveksamt om så är fallet när de flesta anmälningar inte leder någonstans. Det går dessutom att ifrågasätta i vilken utsträckning anmälnings syfte är att enskilda polismän skall bestraffas.

I vårt material finns flera exempel på att man snarare vill peka på missförhållanden, få en förklaring, en ursäkt eller ersättning för förluster man gjort. Vad anmälaren får är istället ett kort meddelande med åklagarens nedläggningsbeslut. Den vanligaste av dessa ”Ej anledning anta att brott som faller under allmänt åtal har begåtts ...” kan dessutom tolkas som att det felbeteende man upplever sig utsatt för är OK och att ens klagomål är grundlösa. Risken finns dessutom att samma budskap går ut i poliskollektivet (Holgersson m.fl. 2006).

En ensidigt repressiv inriktning försvårar dessutom för polisorganisationen att utvecklas till en lärande organisation där man lär av sina misstag. Inom alla yrken begås fel såväl systematiska som individuella. Problematiska situationer och tveksamt agerande kan emellertid diskuteras öppet, om yrkesutövaren kan känna sig trygg i situationen och sin yrkesroll. Risken för åtal eller disciplinpåföljd gör det emellertid problematiskt att få igång en öppen diskussion kring olika polisiära åtgärder.

En ensidigt juridisk fokusering riskerar dessutom att förstärka ett svartvitt tänkande kring polisarbete i termer av rätt och fel. Det som är olagligt blir fel, men olika varianter av tveksamt polisarbete lämnas därhän (a.a.). Kritik och att ta del av hur andra uppfattar en situation kan vara ett sätt att växa i sin profession. Den repressiva inriktningen gör emellertid att om man inte blir hörd eller delgiven misstanke finns inga officiella kanaler för en polis att få reda på att denne blir anmäld. Detta gäller för majoriteten av anmälningarna i vår studie eftersom det bara är en minoritet som blir hörda och då oftast upplysningsvis

Utifrån grundläggande rättsprinciper skall det finnas bevisning som ställer skulden utom rimligt tvivel om någon skall dömas till någon form av påföljd. Om fokus istället är förbyggande blir situationen annorlunda. För att genomföra förändringar räcker det med att de är välgrundade. Förra justitiekanslern Hans Regners föreslog 1998 att utredningar vid allvarliga händelser såsom dödsfall eller allvarlig skada i samband med polisingripande skulle vara händelseorienterade. Detta innebär att utredningen snarare fokuseras på vad som hänt, än att utröna om något brottsligt begåtts. Därmed kan en rad andra orsaksfaktorer än brott identifieras såsom bristfällig utbildning eller utrustning, speciellt påfrestande arbetsförhållanden, problem i informations- och ordergivning, etablerade förhållningssätt i hanteringen etc. Detta skulle i sin tur skapa kunskapsmässiga förutsättningar för förändringar i syfte att undvika en upprepning (Töllborg D. 2010b).

Ett händelseorienterat förhållningssätt borde kunna användas även för övriga händelser. Enstaka situationer kan bedömas i grad av

allvar såväl juridiskt som etiskt. Kritik som i det enskilda fallet inte uppfattas som brottslig kan emellertid bli synnerligen allvarlig om de uttrycker återkommande fenomen i polisens verksamhet. Om t.ex. den stora andelen av anmälningar för felaktigt bemötande i materialet skulle vara ett uttryck för okänslighet hos grupper av poliser i deras bemötande, är detta allvarligt även om det i enskilda fall kan anses vara triviale. Ett ärende som ur polisär synvinkel uppfattas som rutin kan dessutom ur den enskildes perspektiv upplevas som ett stort trauma och ett rättsövergrepp.

Ett händelsestyrt utredningsförfarande med ett proaktivt syfte skulle kunna ge svar på frågan om det finns mönster ifråga om kritik och därmed ge underlag för vilka åtgärder som kan utföras för att motverka dessa.

I bemötandet av den enskilde anmälaren borde utgångspunkten vara att om man lagt ner energi på att göra en anmälan så bör man mötas av den respekten att få en förklaring och en ursäkt även om omständigheterna varit sådana att de låg utanför polismyndighetens kontroll. Detta skulle emellertid kräva att polismyndigheten på allvar tog även de anmälningar som nu blir direktavskrivna.

Ett proaktivt förhållningssätt kan även tillämpas för de frekvent anmälda. I vårt material finns anmälda med en frekvens som inte utan vidare kan förklaras med tillfälligheter. ”Early warning systems” är en metod där anmälda registreras och där frekvent anmälda kan uppmärksammas (Walker m.fl. 2000; Knutsson &

Granér 2001). Oberoende av ev. rättslig påföljd kan man undersöka vad en anmärkningsvärt hög anmälningfrekvens beträffande en viss polisman eller en speciell grupp poliser kan bero på. Är det tillfälligheter, speciella arbetsområden eller handlar det om ett förhållningssätt till arbetet som gör att man snarare borde ha andra uppgifter?

Om poliser misstänks för inblandning i brott skall detta naturligtvis utredas på ett rättssäkert och effektivt sätt varefter gärningen, vid tillräcklig bevisning ska lagföras. En ”svart pedagogik” som bygger på hot om bestraffning leder däremot inte till en lärande organisation med mer kompetenta medarbetare - speciellt inte när de viktiga orsakerna till fel går att finna i organisationen!

Referenser

- Berggren, N-O. & Munck J. (2009) *Kommentarer till polislagen*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Bring, Thomas & Diesen, Christian (2009) *Förundersökning*, Stockholm: Norstedts Juridik.
- Brottsbalk*. (SFS 1962:700) Stockholm: Justitiedepartementet.
- BRÅ (2007) *Kodning av brott vid anmälningar respektive misstankar*. Ver. 5.0 Reviderad 2, Oktober 2007. Stockholm: BRÅ. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=6&id=36>. [071022]
- BRÅ (2007) *Personer misstänkta för brott efter kön, ålder och antal brott de misstänks för*. Stockholm: BRÅ [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=118&module_instance=21>. [110825]
- Dagens Eko (2010). Ekots granskning av fallet med Johan Liljequist 2010. Sveriges Radio [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=3437&grupp=9055>> [110803]
- Ekenvall B (2008). *En oförvitlig polis? Studier i polisetik*. (Kriminologiska institutionens avhandlingsserie 26). Stockholm: Stockholms universitet. Doktorsavhandling.
- Finstad, L (2000) *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag.
- Förordning om handläggning av ärenden om brott av anställda inom polisen m.m. (SFS 2010:1031) Stockholm: Justitiedepartementet.
- Granér, R (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Lund: Lund Dissertations in Social Work. Doktorsavhandling.
- Holgersson S & Knutsson J (2008) *Individuella variationer i uniformerat polisarbete*. Växjö University Studies in Policing nr 003-2008. Växjö: Växjö Universitet.

- Holgersson, S (2005). Yrke: POLIS, yrkeskunskap, motivation, IT-system och andra förutsättningar för polisarbete. Linköping: Linköpings universitet. Doktorsavhandling.
- Holgersson, S, Granér, R & Skoglund P (2006). Anmälningar mot poliser. *Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap*, december 2006 - 93. årgång Nr. 3: 289-305.
- Holmberg Lars (1999) *Politiets skøn i rettssociologisk belysning*. Köpenhamn: Det juridiske Fakultet ved Københavns universitet. (Doktorsavhandling)
- Independent Police Complaints Commission (n.d.) *IPCC values*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.ipcc.gov.uk/Pages/our_values.aspx> [110223]
- JO (2010): Inspektion vid Åklagarmyndigheten, Riksenheten för polismål (Malmö), och Polismyndigheten i Skåne, internutredningssektionen, den 1-3 december 2010 Stockholm: Justitieombudsmannen. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.jo.se/Page.aspx?MenuId=106&MainMenuId=106&Language=sv&ObjectClass=DynamX_SFS_Decision&Id=5310> [110803]
- JO 1992/93. Riksdagens ombudsmän (1991). Justitieombudsmännens ämbetsberättelse: Avgiven vid riksmötet 1991/92, Stockholm: Riksdagen.
- JO 1993/94. Riksdagens ombudsmän (1993). Justitieombudsmännens ämbetsberättelse: Avgiven vid riksmötet 1993/94. Stockholm: Gotab.
- JO 2000/2001. Riksdagens ombudsmän (2000). Justitieombudsmännens ämbetsberättelse: Avgiven vid riksmötet 2000/01. Stockholm: Riksdagen.
- Knutsson, M. & Granér, R. (2001). *Perspektiv på polisetik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lag om anställningsskydd*. (LAS) (SFS 1982:80) Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- Lag om offentlig anställning*. (LOA) (SFS 1994:260) Stockholm: Socialdepartementet.
- Menzies-Lyth, Isabel (1984) 'Det sociala systemet som försvar mot ångest'. I: Jern m.fl. (red) *Grupprelationer*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Myhrer, T-G (2010). Kontroll og korreksjon av polititjenesten: Straffesporetstilstrekkelighet. I: Runhovde SR (red) *Tillit til politiet*. PHS Forskning 2010:4. Oslo: Politihøgskolen.

- NJA 1992 s. 310, NJA 1992 s. 838. Högsta domstolen. (1981-). *Nytt juridiskt arkiv. Avd. 1, Rättsfall från Högsta domstolen.* Stockholm: Norstedts juridik.
- Norée A (2000). *Laga befogenhet. Polisens rätt att använda våld.* Stockholm: JURE. Doktorsavhandling.
- NOU 2009:12 (2009). *Et ansvarlig politi. Åpenhet, kontroll og læring.* Oslo: Departementenes servicesenter Informasjonsforvaltning.
- PAN (2003, 2004, 2005 & 2006) Personalansvarsnämnden vid Rikspolisstyrelsen: Verksamhetsrapport med referat av ärenden 2003, 2004, 2005 & 2006, Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Polisförordning.* (SFS 1998:1558) Stockholm: Justitiedepartementet.
- Proposition 1988/89:113 om ändring i brottsbalken (tjänstefel). [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=37&doktyp=prop&dok_id=GC03113&rm=1988/89&bet=113> [110803]
- Reiner, R (2010). *Politics of the police* (fourth ed). Oxford: Oxford University Press.
- RH 1995:144 Rättsfall från hovrätterna (RH). [Elektronisk] Tillgänglig:
<<http://www.notisum.se/rnp/domar/rh/RH995144.htm>> [110803]
- Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om handläggning av anmälningar mot anställda inom polisen (RPSFS 2000:19) Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Rättegångsbalk.* (SFS 1942:740) Stockholm: Justitiedepartementet.
- Sollund, R (2007). *Tatt for en annen. En feltstudie av relasjonen mellom etniske minoriteter og politiet.* Oslo: Gyldendal.
- SOU 2003:41 (2003). *Förstärkt granskning av polis och åklagare.* Stockholm: Statens offentliga utredningar.
- SOU 2007:5 *Summa summarum – en fristående myndighet för utredning av anmälningar om brott av poliser och åklagare?* Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Svenska Polisförbundet (2005). *En undersökning om etik bland Polisförbundets medlemmar, juni 2005.* Stockholm: Svenska Polisförbundet. [Elektronisk] Tillgänglig:

<<http://www.polisforbundet.se/Texteditor/DisplayAttachment.aspx?id=2089>
> [110123]

Sørensen, J. (2004). *Bemötandeprojektet*. Uppsala: Polismyndigheten i Uppsala län.

Töllborg Dennis (2010a). *En man i grön hatt eller Ämbetsmannahederligheten åter*. Göteborg: Polismyndigheten i Västra Götaland.

Töllborg, Dennis (2010b). Uppdraget. En utredning om Illojal maktanvändning (Detournement de Pouvoir) som misslyckades p.g.a. illojal maktanvändning. GRI-rapport 2010:4. Göteborg: Gothenburg Research Institute.

Walker S, Alpert GP & Kenney DJ (2000). Early Warning Systems for Police: Concept, History, and Issues. *Police Quarterly* 2000 3: 132.

Walker S, Geoffrey P. A. & Kenney. D.J (2000) Early Warning Systems for Police: Concept, History, and Issues. *Police Quarterly* June 2000 vol. 3 no. 2 132-152.

Åklagarförordning. (SFS 2004:1265) Stockholm: Justitiedepartementet.